V a r g a C s a b a
Szavaink Rejtélyes Világa

http://www.frigkiado.hu/

ELŐSZÓ

Különös módon sehol sem tanítják – néhány üdítő kivételtől eltekintve – a magyar nyelv egyedülálló tulajdonságait. Ha nem vigyázunk, lassacskán semmivé válik a magyar nyelv ősidőkből hozott, a világon szinte egyedülálló, különösen termékeny szellemisége. Iskoláinknak, teljes oktatási rendszerünknek, s benne a magyar nyelv oktatásának tehát gyorsított ütemben magyarosodnia kellene.

Ehhez a remélt folyamathoz mutatunk itt Varga Csabától néhány olyan segítő példát, melyek már önmagukban is elegendőek ahhoz, hogy egy kissé bele láthatssunk nyelvünk valódi lényegébe s múltjába.

Egy ide illő kérdés: vajon csak légből kapott lenne a 20 nyelvet beszélő fordító és szinkrontolmács, Kemény Ferenc gyakorlatban szerzett alábbi megállapítása?

"A magyar nyelv úgy illik a gondolatra, mint bőr a testre, míg minden más nyelv csak úgy, mint jól-rosszul szabott ruha"

Érdemes eljátszani ezzel a gondolattal.

BEVEZETŐ

Bizonyára sokakat meglepnek az itt található szómagyarázatok, és a belőlük fakadó elképesztő következmények. Ám lényegi újdonság nincs bennük, csak a régi, elfojtott, elfeledtetett ismeretek felújításáról és tovább fejlesztéséről van szó.

Tehát ahhoz, hogy esélyünk legyen elmerülni szavaink varázslatos világban és múltjában, először is el kell felejtenünk szinte mindent, amit nyelvünk történetéről ma tudunk, pontosabban: tudni vélünk, illetve gondolunk. Ezért különösen azokat érhet nagy meglepetés, akik túl biztosak mai világképünkben.

Hogy ma meglepetést lehet kelteni szómagyarázatokkal, annak egyszerű oka az, hogy e témában csaknem 150 évet kiradíroztak a tudatunkból.

Amihez pedig visszatérünk 150 év után, hogy onnan folytassuk a kutatást, nem egyéb, mint a Magyar Tudományos Akadémia nyelvünkkel kapcsolatos korabeli nagy felismerése – lásd pl. az un. Czuczor-Fogarasi szótárt –, amit Berzsenyi Dániel (1776-1836) így fogalmazott meg: "Bukdozásaim haszon nélkül nem maradtak, sőt, örömmel tapasztaltam, mindenütt többet találtam, mint kerestem, elannyira, hogy csakhamar átalláttam azt, hogy a magyar nyelv tán az egész óvilág nyelveinek gyökere és anyja." (Berzsenyi Dániel prózai művei, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 281. oldal.)

Ezt a megfogalmazást azonban már pontosítanom kell. Nem a magyar nyelvről, hanem az ősnyelvről, idegen tudományos szóval a proto-nosztratikus nyelvről van szó, ez a gyökere és anyja "tán az egész óvilág nyelveinek".

Akkor mégis, mi adja a magyar nyelv különleges helyzetét, amiről szinte mindenki tud valami módon?

Az, hogy a ma magyarnak nevezett nyelv az a nyelv, amely az eredeti közös ősnyelvhez képest legkevésbé változott meg.

Ez egyenértékű azzal az állítással, hogy a magyar nagyon lassan változó nyelv. *

Számtalan további bizonyítékot pedig az e lapon található szómagyarázatok szolgáltatnak.

E bizonyítékok tömkelege láttán ép eszű ember már aligha kételkedhet abban, hogy a magyar őrizte meg legeredetibb állapotában az egykor még közös ősnyelvet. Mivel pedig szerves szerkezete és gyökrendszere is ép még, ezért méltán mondhatjuk, hogy a ma magyarnak nevezett nyelv az ősnyelv élő kövülete.

Ez pedig szükségszerűen annyit jelent, hogy az ősnyelv további túlélőiben aligha lehet olyan szó, avagy szógyök, szóképző elem, mely valamilyen módon ne lenne meg a magyarban. Csupán az itteni oldalak is kézzel foghatóan bizonyítják ezt.

* Gondoljuk csak meg: az ősnyelv nagy földrajzi területen szétterjedt. A nagy távolságok miatt az egyes földrajzi egységek között megszűnt a változások kiegyenlítésének lehetősége. Emiatt ezen egymástól független területeken az ősnyelv nem változhatott azonos módon, és különösképpen nem egyenlő sebességgel. Vagyis egy nagy nyelv-változási világverseny kezdődött meg. Ám egy versenyben mindenképpen lennie kell legutolsónak, leglomhább versenyzőnek, ez nem lehet másként. Esetünkben, mármint e nagy "nyelv-változási világversenyben" a ma magyarnak nevezett nyelv áll jelenleg az utolsó helyen.

SZÓFEJTŐ KISSZÓTÁR

A magyar őrizte meg legeredetibb állapotában az egykor még közös ősnyelvet.

Itt arra mutatunk példákat a jobbra látható szófejtő kisszótár segítségével, hogy a sok nyelvben egyaránt megtalálható egyes szavak milyen egyszerűen megérthetők a magyarból. Sőt, döntő részt már csak a magyarból érthetők meg. Ez tiszta bizonyítéka annak, hogy e nyelvek is az ősnyelv tovább élői a magyar nyelvvel együtt, de a magyar maradt legközelebb az egykor még közös ősnyelvhez. Ezt így is mondhatjuk: a magyar az ősnyelv élő kövülete.

Álljon itt egy rövidebb szófejtő minta:

ZÁP

Közvetlen egyezés: záp, áp, áporodott, zápach (cseh), szepsz (latin), szepszis (latin), szépo (ógörög), széptikósz (ógörög), széptósz (ógörög)

Záp alapjelentése: büdös, rossz, nehéz szagú. Záp az, ami hosszas állás, tespedés miatt megromlik, megbüdösödik.

Legáltalánosabban manapság a büdös tojásra mondjuk, hogy záp.

Záp, z-vesztéssel áp, mint áporodott: bűzös, nehéz szagú, például a szellőzetlen szoba, pince szaga. Továbbá "ÁPTOJÁS, (áp-tojás) ösz. fn. Túl a Dunán némely tájakon am. záptojás." (CzF).

Záp z-sz kiejtéssel szep, miből sz utóhanggal szepsz (mint nyug – nyugsz, fek – feksz). Ebből

latin:

szepszis = zápzás (rothadás, büdösödés). Szepszis orvosi szakszó: amikor az élő test egy része rothadásnak indul.

szepsz = egy apró gyíkfajta, melynek csípése állítólag rothadó sebet okoz.

ógörög:

szépo(l) [σηπω] = 1) zápol (műveltető): rothaszt, rothadásnak indít, 2) zápul: elrothad, bomlásnak indul.

széptikósz [σηπτικός] = záptikás (=szeptikus): rothadást, felbomlást okozó.

széptósz [σηπτός] = záptos: elrohadt, felbomlott.

cseh:

zapach (értsd: zápos)

BÖK

Közvetlen egyezés: bök, öklel, ököl, ökör, bökő, bököd, peak (angol), bökdös, bögöly, pök, poke (angol), poker (angol), pike (angol), pica (spanyol), pico (spanyol), picar (spanyol), picador (spanyol), pöcök, passzak (ógörög), pöcköl, pick (angol), picking (angol), packázik, pálca, páca, peca, pedz, picket (angol), pick up (angol), picken (német), pikáns, pokerish (angol), peg (angol), köp, kopja, püktész (ógörög), pokróc, pikrósz (ógörög)

Bök a tű, tövis, villa, dárda. Bökő, bököd, bökdös, bököget, innen a bika is. Ujjal, szarvval megbökni. Bök a bököl>bögöly. Bök b-vesztéssel: ök, miből: ököl, öklel, ökör.

A bök b>p változata: pök, angol poke = bökés, poker = böker, azaz piszkavas. Pök fordítva köp: mintegy hegyeset, szúrósat sercint, o-val: kop, miből a kopja (másként dárda), mivel bökhetni, öklelhetni. Bök i-vel és b>p módosulattal: pik, amiből a spanyol pica = lándzsa, pico = csőr, picar = szúr, tehát a pikádor is a bök szóból ered. Csakhogy a bika, mint „(b)öklelő” = bökő, tehát a picador így is ejthető: bikádor. Angol pike (ért.: böke) = dárda, lándzsa.

Bök>pök k>c: pöc, miből a pöcök, ógörög passzak: amit be kell szúrni, bökni. Aki valamit arrébb bök, „böklel”: pöcköl, pöckölget. Ebből a packázik, packázás. Pöcökből a páca, l vendéghanggal pálca. A páca szóval azonos a peca, vagyis a pecabot. Aki pecáz, az pálcáz. A hal pecz>pedz, azaz pöcköli, bökögeti a horgon lévő kukacot. Aki peckesen megy, mintha nyársat (pöcköt) nyelt volna. Angol picket=hegyes karó, pokerish = ”nyársat nyelt”, merev, pick (pöck) = csákány, fogpiszkáló, picking = csákányozás. Akit kiszúrunk magunknak, azt kipécézzük.

Felbök=felszúr, miből a bök felszed, felcsíp érteménye is (lásd a parkőr levélgyűjtő hosszú szögben végződő sétabotját.) Angol pick up = felszedés ("bök up)", német picken (bökni) = csipkedni, szedegetni. Pikáns=szúrós, csípős.

Bök>boksz, ógörög püktész (bök-tész)=ökölvívó: aki (b)öklével bökdös.

Mint hegyes, „bökős”: angol peak = csúcs, orom, k > g: peg = pöcök. Hellénnek, görögnek mondott egyik régi nyelvjárásunkban hegyes, szúrós: pikrósz, ma így ejtjük: pokróc.

BÖK s, sz előhanggal: spik. Ebből a spékel szó. Angol spike: pöcök, tüske, cövek.

DANA

Közvetlen egyezés: dana, danol, döng, dönög, dong, döngő, dongó, dünnyög, döngicsél, dönget, Donner (német), döndít, döndül; dan n-l: dal, dall, dalol, dallam; dan d-t: Ton (német), tan, tone (angol), tono (latin); ton t-sz: sono (latin), song (angol), szúnyog; sz-z, zs: zeng, zene, zendül, zendít, zengés, zongora, zöngétlen, zsong, zsongás; t-cs: cseng, csenget, csendül, csengés, csengettyű

A dön, vagy don szótő bővítményei: dön|g, dön|ög, dön|gicsél, dön|get, dön|dít, dünny|ög, dan|a, dan|ol, don|g, don|gó (dön|gő) stb.

Dön, dan n-l hangmódosulással: dan(a) > dal, dan|ol > dal|ol, s innen a dall|am szó, s szokás a dalol szót így ejteni: dall. Tehát aki dalol, különösképpen ha dúdol, az tulajdonképpen dönög, dönög, döngicsél.

Dan, don a németben: Donn|er, jelentése mennydörgés.

Pusztán a felsorolásból is jól látható, hogy a dan, don, dön, dünny szótő hangot jelent, semmi mást.

Dan, don egyszerű d-t módosulattal: tan, ton.

Németben Ton = hang, zönge, Ton|fall = hanglejtés, szó szerint: "hang-hull" (hanglejtés), ugyanis fall f-h: hull: lefelé tart. Angol ton(e) = hang, tone series = ton(e) ser(ies): ton-sor, miből világos a ton hang jelentése. Ton a szanszkritban tan.

Latin tono = erősen harsog, dörög.

Ton t>z-cs-zs változatokkal:

zene = sono (latin)

zeng = song (angol) ("Zengjük a dalt...")

Zeng, cseng, zendül, csendül, csengő hang = zengő hang, továbbá zsong, zsongás stb. szavak kezdő hangjai csupán "változatok egy témára". S még: zongora (magas hangon ejtve: zeng|er|e lenne), zendít, "(fel)csendül (a dal)" = "(fel)zendül (a dal)", csenget = zenget, csengettyű, mely zengettyűnek is ejthető, zsong régiesen: dong, ikerítve: zong-dong. És még: "zeng az ég" és a dal is. Zengedelem, zenget, zöngétlen stb.

A cseng, döng, dong, zeng, zsong stb. csupán hangugratásos alakjai a cseneg, dönög, donog stb. képzett szóalakoknak.

Egy bekezdést szánjunk a szúnyognak, hiszen neve a fent felsoroltak közé tartozok. A szúnyog a régies zunnog szó (mert zümmög) ma már lágyabb kiejtési változata. Zunnog a Czuczor-Fogarasi szótárban: "am. zsibongva dong, pl. a méhek háborgatójok körül." Ugyancsak e szótár adata: "Rokon hozzá Vámbéry szerént a csagataj szunak (darázs), szingek (légy), az oszmanli-török szinek (légy), szivri szinek (szúnyog, szószerént: hegyes légy)." Ez utóbbihoz megjegyzés: szivri szinek kifejezésben szinek: szúnyog, s a szivri pedig bizonyára a szúró szó rontott kiejtési változata.

ÉG

Közvetlen egyezés: ég (égbolt), ég (lángol), üveg, ieg, üeg, ög, jég, Auge (német), ēge (óangol), eye (angol), oc(ulos) (latin), okuláré

Vajon miért ugyanaz az ég (égbolt) és az ég (lángol) szó? Az azonosság nem a véletlen játéka, sőt ide sorolhatjuk még az üveg, a jég, a német Auge, angol eye és a latin oc(ulus) szót is. A magyarban többféle kiejtéssel található: ég (lángol), ég (égbolt), üeg > üjeg > üveg, jég. Ez mind ugyanaz a szó, csak a kiejtés különbözik kissé.

A megfejtés igazolását az ógörög aügé [αυγή] szóban találjuk meg, melynek jelentése: világos, átlátszó, csillogás, ragyogás, szemek, napfény, tűz fénye. E jelentést látjuk az alábbi szavakban:

Német:
AUGE = szem, mert fényes, ragyogó

Angol:
EYE, óangol ĒGE = szem, mert fényes, ragyogó (Auge, ēge és eye között csak kis kiejtési eltérés van.)

Latin:
OC(ulos) = szem, mert fényes, ragyogó. Régies okuláré: szemüveg.

Magyar:
ÉG: (lángol), a tűz is ragyogó, fényes.
ÉG (égbolt): a palócban IEG: égbolt, mivel az égbolt is átlátszó, ragyogó, világos, fényes.
ÜVEG: tájnyelvben még így is hallani: ÜEG, IEG (régen ŐG is, lásd pl. Ballagi Mór szótárát): az üveg is átlátszó, fényes.
JÉG: az ieg, üeg temészetes kiejtési változata a jég szó. Bizonyára üvegre emlékeztető, átlátszó, fényes voltáról tapadt rá a ieg > jég megnevezés.
Gyakran allani még a "kijegecesedett" szót, melynek jelentése: kitisztult, világossá vált.

FEKETE

Közvetlen egyezés: fekete, vakota, vakó, fakó, vak, vakol, vakolat, fekszik, pikt, pictor (angol), picture (angol), pigment (angol), black (angol)

Hogy megértsük a szótő lényegét, nagyon messziről kell indulni. A kiindulási pont a ho ősgyök. A ho ősgyök jelentése alapesetben: ami fed, takar, borít, valami fölött van, valami fölé emelkedik. A ho ősgyököt önmagában is használjuk: hó. Jelentése: fed, borít, belep, a téli csapadék esetében a tájat, de bármire vonatkozhat, ami valami fölött van.

1.) H > F VÁLTÁS. A ho ősgyök h > f kiejtési módosulattal: fo, fa, magas hangon fe.

A h > f módosulat gyakori, pl. hentereg-fentereg, hála-(szláv) fála, latin horda-forda.

Ez a h > f változás teszi világossá, hogy pl. a fed|él és a hod|ál (hodály: fedéllel ellátott hely, pl. juhoknak) szavak csupán kiejtési változatai egymásnak. Egy szó a hodály és a fedél – csak ezzel a kétféle kiejtéssel használatos. A hodál(y) (hodál) a régi szóalak, a fedél ennek kései, f-esedett változata.

Ha a szóban forgó ősgyököt -k-val folytatjuk, mely pl. a tö|k, la|k szavak végén is áll, a fek, fak szót kapjuk.

Fek tehát annyit jelent, hogy fedő, takaró. Fek a régi -sz díszítéssel: feksz (mint pl. nyug-nyugsz, bök-boksz), s ezt folytatván kapjuk a feksz|ik szót. E szó tehát azt fejezi ki, hogy valaki, valami valamin rajta van. Maga az alkalmatosság: fek|hely, ha valaki valamit valamire helyez: fek|t|et. Fekvés régen fekés kiejtésű volt. (A -v csak azt őrzi, hogy a fek szó fekü kiejtésű volt, mint pl. feküszik, s az ü-ből mára vagy v lett: fekü > fekv, mint fekv|és, vagy pedig az ü kiesett: fekü > fek, mint fek|t|et.)

Ha valaminek a fényessége nem teljes, hanem fedett, színehagyott, mintegy árnyéba került, világossága csökkent, arra azt mondjuk, hogy: fak|ó. Ha valami egyre fénytelenebb, színehagyottabb, az fak|ul. Ha teljes a fényesség hiánya: fek|et|e, értsd: a fény teljesen elfedett, azaz nincs. Mert a fekete nem szín, hanem a szín, a fény hiánya.

2.) F > V VÁLTÁS. A fak, fek f hangja v kiejtéssel is használatos. Például a fek|et|e szó régi kiejtéssel: vak|ot|a, vak|it|a. Mint ahogyan régen a fak|ó szó kiejtése vak|ó volt, továbbá fekete szín: vak szín.

Vak|abl|ak: fedett ablak.

Vaksi: nehezen lát.

Vakotás: foltos gyümölcs (Hosszúhetényben)

Aki vak|ol: fedő réteget hord fel.

A falra felhordott fedő réteg: vak|ol|at.

Vak színű: színehagyott.

Régi szavak a Czuczor-Fogarasi szótárból: vak|árú = dugáru, azaz takargatott áru. Vak bor = titkon árult bor. Vak|utca (zsákutca), s ebből értjük meg a vak|bél jelentését.

Vak|seb = nem nyílt seb.

A régi vak|lik = eltakart lyuk.

A vak|merő jelentése: behunyt szemmel meg mer tenni valamit.

3.) F > P VÁLTÁS. A fekete a szóvégi -e toldás nélkül fek|et (mint fal|at). Feket a második magánhangzó nélkül, azaz eredeti állapotában: fek|t (mint han|t, cson|t). Fekt f > p módosulással: pikt. Például pikt egy régi nép neve is. Csakhogy nem fekete bőrűek, hanem a szó eredeti jelentése szerint fedettek voltak, ami alatt azt kell érteni, hogy erősen tetoválták magukat. Mint ahogy a festék valamire való felhordása is fedés, ld. elébb: vakolás. E fekt/pikt szóból adódik az angol pikt|or és a pict|ur|e szó. Pictor a latinban nem csak festő, hanem hímző is, ami tisztán adódik a szó eredeti, fed jelentéséből, s így értelemszerű a tetoválás jelentés is.

Pik k > g módosulattal: pig, mely a pig|ment szó gyöke.

4.) P > B VÁLTÁS. Az angolban a fek szó bek kiejtésűvé is módosult, s egyúttal a kiejtést díszítendő az l hang is belé ékelődött. Így lett a fek szóból mai angol helyesírással: black. (Néhány példa a közbeékelt l hangra magyar-angol viszonyban: búbos – bulbous, szuttyos – sluttish, búb – bulb. A magyaron belül: sirám – siralm, átal – által, csónak – csolnak stb.)

KAUKÁZUS

Közvetlen egyezés: Kaukázus, chaukas (szkíta), chaukasos (ógörög), hókás, hóka

Hegység a Fekete- és a Kaspi-tenger között.

Kaukázus ógörög kiejtéssel Kaúkaszosz [καύκασος]. Kaukázus szó végéről az -us, avagy -osz elhagyható, marad: kaukáz. A KAUKÁZ szóban a KAU szótő kettős magánhangzója a szó régiségét jelzi. A szókezdő k, bizonyára kh, gyakran vált a h hanggal, így KAUKÁZ > HÓKÁZ. A kau = hau, hou összevonva hó, mint lou = ló, köü > kő. Eszerint KAUKÁZ > HÓKÁZ nem egyéb, mint HÓKÁS, amibe visszatéve a v hangot (lehet, mint pl: tős-töves, lés-leves): hav(as)kás. Hóka a neve az olyan lónak is, melynek fején a homlokától az orráig fehér folt van. E szófejtés a régi időkből is igazolható: „A görögök és a rómaiak azt mondják, hogy »chaucas« skytha szó, annyit tesz, mint »nive candidum« = hótól fejér." (Balkányi Sz. Lajos: Magyar ősmesék I. 64. o.) Tehát a szkíta kori chaukas szót ma így ejtjük: hókás.

KÍN

kin, kínoz, kínzó, kínlódó, kínozás, kinézisz, kinetikus, kéneső, cinema (angol), kínpad, kínvallatás, telekinesis (ógörög)

A kín szó gyöke a Czuczor-Fogarasi szótár szerint in. In mozgást jelent, számos szó gyöke: inal, indul, ing, inog, ingadozik stb. In h előhanggal: hinta, himbál, hintó, hínár stb. E hin, hín h-k átmenettel: kín. Ebből következik a kín azon jelentése, mely szerint: „nagy testi szenvedés, mely a testet gyötri, és szüntelen nyugtalanítja (CzF)". Itt a szenvedő ide-oda mozgásáról van szó, a szenvedésre legjellemzőbb a vergődés. A szenvedő ember amikor kínlódik: ide-oda mozog, vergődik. Kín, kínlódás: mozgékonyság, nyugtalanság, vergődés. Aki ezt előidézi: kínzó, aki elszenvedi: kínlódó. Végső elemzésben kínzó eszköz: nyugtalanító eszköz.

E kín szó a töve az ógörög kori kinészisz [κίνησις] szónak, mely jelentése: megmozdulás, mozgás, mozdítás. A szó felbontva: kín|észisz = kín|ozás: mozgatás, nyugtalanítás. Teljesen pontos a kínozás és a kínézisz azonossága, ugyanis a szórészek jelentése: kín = kín, -észisz = -ozás, mint pl. ógörög porth|eszisz = porty|ázás, nóm|észisz = nyom|ozás.

Kinetikus: kin|et|ikosz [κίνητικός]: mozgató, izgató, serkentő valamire. A kinet|ikosz szó -ikosz végződése is megvan még: -ikás, -ékos, pl. verít|ékes, takar|ékos. A kínészisz a végző sz nélkül: kínészi. Ebből lett torzított kiejtéssel kéneső, a higany régi neve. Ám ez teljesen hibás magyarítás, a kínészi-nek semmi köze az eső szóhoz. Kinészi azonban joggal lehet a higany neve, hiszen a higany legfeltűnőbb jellemzője éppen a mozgékonyság.

Itt megemlítendő még az angol cin|em|a, azaz kín|ém|a szó. Ennek szótöve ugyancsak kín, vagyis mozgás, miáltal joggal lehet a mozi, a mozgókép neve.

Telekinesis. Tele = túl, v-vel távol, tehát telekinésis: távolkínozás, azaz távol mozgatás, mondható így is: távolról mozgatás.

Kín hangugrató szó: kínoz = kínz, pl. kínz|ás.

LIDÉRC

Közvetlen egyezés: lider, ledér, lődör, loder, ludvérc, lidvérc, lidröc, lieder, loduer, lid, led, lead, livid, lifeg, leffeg, lófrál

Szóösszetételben: lidérces álom, lidércfény, lidércnyomás. Különböző tájnyelvi kiejtésekkel a lidérc: lüdérc, lederc, lidroc, lidröc, lidvérc, lúdvérc stb.

A lid|ér|c szó töve természetszerűleg: lid, led.

A lidér|c szó végén lévő -c hang olyan, mint az ar|c, kar|c, mal|ac szavak végén, s ez a -c toldalék a szó alapjelentésének értelmezésénél mellőzhető. Például külön(c) = külön, kup(ac) = kúp, gömb(öc) = gömb. Lidér|c ugyanígy a -c toldalék nélkül: lidér, ledér, lődör.

A lid|ér -ér toldaléka pedig ugyanaz, mint például a tölcs|ér, szek|ér szavak végén. Így tehát a jelentés csakis a lid, led, lőd szóban keresendő. Ennek végső gyökét a lé, ló gyökben találjuk meg. Mint lófrál, lődörög, lézeng, tehát mintegy cél nélkül ide-oda csapongva, sodródva halad.

Az eddigiek alapján már megértjük, hogy ha a fény lidérc, lődörc, azaz lődörgő, akkor a lidércfény miért jelenti természetes módon a mocsaras, lápos helyeken felszivárgó s meggyulladt mocsárgáz ide-oda imbolygó vékony fényét. Ez csak sötétben látható, ezért kapcsolódik éjszakához az efféle látvány. A Pallas Lexikonban lidérc: „bolygó tűz". A lényeget kifejező „lápi lidérc" megnevezés is ismert.

A lidérc, mint meggyulladt mocsárgáz, ide-oda mozog, csapong, ami most már végleg világossá teszi a lidér = ledér szó jelentését. Ledér (pl. mint némely hölgy) ugyanis: ide-oda csapong. „Ledérkedik". Ledér ő-zve ejtvén: lődör, vagyis lidér = ledér = lődör. Aki, ami ide-oda bolyong, csapong: lődör|ög.

A ledér, lődör szó a németben is fennmaradt:

lieder|lich = ledér
loder|n = lobogni, azaz ide-oda csapongani
loder|ashe = lődör, ledér ashe, vagyis lődörgő hamu, más szóval: pernye

E lid, led, lőd gyöknek, mint oly sok szavunknak, szintén van v-s párja: lid – livid. (Mint pl. mint például, zűr – zavar, csűr – csavar: vagy ott van a szóban a v hang, vagy sem, ennek nincs jelentősége, mint pl. szót – szavat, hős – heves.)

A gyök tehát li-liv. Ez a v bé-vé, ef-fé is vált. Például az f hang szerepel az angol loaf, mint lóf(rál), a magyar liffen, leffeg szavaban. B hanggal is mondjuk: libben, libeg. A libeg szóban a b-t az eredeti v-re visszacserélve: liveg. Ez a szó a leveg, s ami leveg, az a levegő. Tehát a leveg|ő is: lebeg|ő, ide-oda csapongó. A leveg(ő) szó v nélkül ejtve: lég.

A lid, led v-s párja a latinban is megtalálható: livid|e. Jelentése kékesen, kékellőn, ami már áttételes jelentés a lidércfény, a „ledér", „lődör" mocsári fény színéről. Például a latin livid(us) jelentése kékes is és irigykedő is. De nem érthető-e az irigykedőre a kékes jelző, még ha manapság már inkább sárgulni látjuk az irigykedőt? Szintén latin lived|o: ütéstől származó kékes folt.

Lidérc ludvérc kiejtéssel is használatos. Ennek magyarázata az, hogy lud régies kiejtéssel ludu, vagy magas hangon lödü, így a ledér szó loduer-ként avagy ledüer-ként hangzott. Aztán a lödűből az ű kiesvén (mint utu-út) lett a lidérc, az ű v-vé válásával pedig (mint például tetű-tetv, hamu-hamv) a ludvérc kiejtési változat is létrejött.

LYUK

Közvetlen egyezés: lyuk, luk, lik, lék, lyuk (orosz), loch (lengyel), Luk (német), Luke (német), Loch (német), lac (francia), leac (angol), loch (angol), lac (angol), lack (angol), lac (latin), lakk (ógörög)

A lyuk, luk, lik, lék szó elemi gyöke: le. Értsd: ami lefele, lejjebb, lent van. A LE szó úgy képezve, mint pl. a tök, rák, csök* stb. szavakat: lek, más magánhangzókkal: lék, lák, luk, lyuk, lók.

Luk jelentése: valamely testbe vagy térbe mélyedő nyílás. Luk a lék is, csak kissé beszűkült a jelentése, leginkább dinnyébe, jégbe, koponyába vágott nyílást értünk alatta. A székelyeknél jelenti még: lák = tó, mocsár, lók = két hegy közötti völgyecske.

Más nyelvekben ugyanez a szó:

Lengyel: loch = üreg
Orosz: lyuk = lyuk
Magyar: lyuk, luk, lék, lák, lók
Német: luk = luk (lejáró hajón); Luke = lék, lyuk, nyílás; leck = lukas, lékes hajó; Loch = lyuk (börtönt is jelent), Loch|en = lyukni (-en = -ni): lyukasztani; Lochpresse, azaz lyukprés(elő)** = lukasztó
Francia: lac = tó; luc|arne = luk; lac = női nemiszerv
Angol: leac = lék; loch = luk (pl. Loch|ness); lack = hiány; lac|una = rés
Latin: lac|uno = mélyeszt; lac|una = lyuk, mélyedés; lac|us = tó
Ógörög: lakk|osz = üreg, tó

Itt is hangsúlyozom: nem kell népeket vándoroltatni, keresztül-kasul átadás-átvételeket feltételezni: e nagy egyezés a még közös ősnyelv máig változatlanul maradt részlete. De látható, hogy csak a magyarból magyarázható meg e szó értelme is, ami azt jelenti, hogy a magyar a legrégibb, legtisztább állapotában megmaradt ősnyelv.

* Csök a k nélkül: csö, cső, ugyanis csök, pl. bikacsök, a bika himvesszejét jelenti, s az cső alakú.

** A prés p hangja csak kiejtési dísz, így press, prés p nélkül: res, ros, s ez a szótöve a roskad, roskadó, roskaszt, roskatag, s>z: rozzant stb. szavaknak, de a rossz (régen: rosz) is ez a szótő, jelentése: ami eredeti épségét elvesztette. Természetesen előbb a magyar res, ros tőszavaknak kellett meglenniük, hogy később más nyelvekben (a latinból eredően) megjelenhessen előtte a díszítő p hang.

NŐVÉR, NÖVÉR

Egyazon szótő: növér(!), noverca (latin), nurse (angol), növelő, nevelő, nevelde, növelde, növő, növeszt, s kakukktojás a nővér.

Ki ne merengett volna már el azon, hogy miért nevezzük nővérnek a kórházi ápolónőt. Hiszen kórházban az ápoló semmi képpen sem lehet a betegnek női vére, női ága, hanem csak amolyan mostoha szerepet tölt be. Itt valami zavar van.

A zavart az okozza, hogy egybemosódott két különböző szó kiejtése. Ráadásul e két szó töve ugyanaz, ám sok szavunkhoz hasonlóan kétféle képpen ejthető: nő és növ (mint kő-köv, hó-hav). Ez a baj forrása.

Kezdjük a növér szóval, melynek töve növ. Növér úgy képzett szó, mint a vez|ér, üz|ér, fut|ár. Növ|ér jelentése a növ szótőből következően: növesztő, aki növeszt, tehát gondoz. E növér szó áll a latin nov|er|ca szóban, mely mostoha anyát jelent, tehát a félárva gondozója, nevelgetője, ápolgatója. Vagyis a növér nem valódi anya, csak növelő = nevelő (ez egyazon szó), gondozó, s ez ad magyarázatot ápoló jelentésére.

Növer a lé-lev mintájára v nélkül is ejthető, mint pl. leves v nélkül lés, s így lesz a növer szóból nör. Ezt az angolban u-val írják: nur(sz), ám helyesen ö-vel ejtik: nör(sz).

Ez tehát a növ-ér értelmezése.

A másik felbontás: nő-vér.

Ez csonkult szó. Mégpedig a „nőtestvér" szó összehúzása, oly módon, mint: kegyelmed-kend, kamomilla-kamilla. Így lett a nőtestvér szóból nővér. Ez valóban könnyen összetéveszthető a növér szóval.

A fentiekből világossá vált, hogy becsúszott egy harmadik hiba is: a latin noverca (mostoha, gondozó) simán vált nővérke kiejtésűve. pedig

Megjegyzés:

Valójában nincs is szükség a nővér szóra, egyébként is sugárzik belőle mesterkélt volta, hiszen megvannak a helyes megnevezések a lány testvérre. A fiatalabb lánytestvér: húg, az idősebb: néne.

NYAK

Közvetlen egyezés: nyak, neck (angol), Nacken (német), nacke (svéd), nakke (dán), nuque (francia), jak (török), nikke (finnlapp), nuca (olasz: nyakszirt, tarkó)

A szó töve ko/go, mely nem egyenes vonalú, hanem görbe ívű mozgást, avagy görbére hajlást jelent. Ez ny-nyel képezve, kony, kany, mint kanyar, kanyarog, konyul (legörbül).

E kany szó fordítottja (mint a köp–pök is csak fordítás) a nyak szó. Természetes neve ez a fejet tartó testrésznek: a nyak kanyarítja jobbra, balra, fel, le a fejet.

Egyeznek vele: török jak, német Nacken, angol neck, svéd nacke, dán nakke, olasz nuca (nyakszirt, tarkó), finnlapp nikke, francia nuque.

Nagyon érdekes. ami mindebből következik.

Előbb meg kellett születnie a ko/go szógyöknek, aztán kony/kany bővítményének. Megszületése után e szónak még meg is kellett fordulnia az előtt, hogy angol, német, svéd stb. szóvá vált. A nyak szóig tartó változásnak még az ősnyelvben kellett végbemennie, s csak az ősnyelv részekre szakadása azután válhatott e sok nyelv szavává.

(A nyaktat nem ide tartozik, ez a nyögtet kiejtési változata.)

Hadd említsek függelékként egy érdekességet.

Az angol redneck magyar kiejtéssel: rőt nyak. Ez alatt az angolok bunkót, parasztot, műveletlen embert értenek. Ugyanis aki a földeken dolgozik, előre hajol, pl. kapálás közben, miáltal a nyakát süti, rőtíti a nap.

NYUG

Egyazon szótő: nyug, nyugt, nyugat, nyugtat, nyugodalom, nyugszik, nyugsz, nug-ei- (tamil), nüksz (ógörög), nükto (ógörög), noct (latin), night (angol), Nacht (német), Nacht essen (német), noch (arám), nuakh (héber), nákh (arab), nyctage (francia)

A szógyök nyú, mint nyúlik, nyújt, nyújtózik. Aki megpihen, az elnyúlik, kinyúlik, a halott is elnyúlik. Mint állapot: nyug. Nyugszik, nyugat, nyugtat, nyugodalom, nyugvás, nyugtom, nyugtod, stb., nyugágy, elnyugszik, megnyugszik, lenyugszik. Ellentétesen: nyugtalan.

Nyug, nyugt különböző nyelvekben: latin noct, héber nuakh, arab: nákh, arám: nokh. Tamil nug-ei-: megenyhülni, elernyedni. Német "Nacht essen" azaz nyugt eszen: vacsora. "Nacht viola", azaz nyugt viola: estike. A franciában nuctage: csodatölcsér, ugyanis az estikéhez hasonlóan szintén napnyugtakor nyílnak ki a virágai.

Az érdekesség kedvéért pedig itt most lássunk egy kis részletezést is. Mégpedig ógörög szavakat a nyug, nyugt, nyugsz szóra:

nüksz [νυκς] nyugsz = éj, éjszaka, pl. nyugat, napnyugta
nükto [νυκτο] nyugta = éji, éjjel
nukto|oürosz [νυκτοουρος] nyugtaőr = éjjeliőr
nükhi|osz [νυχίος] nyugiosz, nyugios = éjjeli, sötét

SÖTÉT

Közvetlen egyezés: söt, Schatt (német), szkót (ógörög), sötét, set, sut, süt, sátor, szátar (héber), csador, csadir (arab), Shet (egyiptomi), Schatten (német), szkótosz (ógörög), skót, Skócia

Sötét, setét végső gyöke: se. Ez esetben a se a fény hiányára vonatkozik. Se t-vel képezve, mint a csat, bot stb. szavakat: set/söt/sut. Söt tehát világosság nélkülit, áttételesen fedettet, takartat jelent. Kiejtési változatai: set, söt, sát, sut, sutt, sutty. Például suttomban, suttyomban: megbúva, homályban maradva (tesz valamit). Avagy sut: homályos, sötét hely, pl. "sutba dob".

Set/söt úgy képezve, mint a csupor, bugyor stb. szavakat: söter, sator, sátor. Sátor tehát világosságot eltakaró, azaz sötétítő. Sátor a héberben szátar = fedni, azaz eltakarni, sötétíteni. Szanszkrit sát > cshád: föd, takar.

Ami az arab nők arcát takarja, természetes módon sátor: ami sötétít. A csador szó csupán a sátor szó kiejtési változata. Mint ahogy az arabban a katonai sátor: csadir.
Egyiptomi isten: Seth = set vagy söt. (Ozirisz meggyilkolása után e szép istennő egyre sötétebbé változott.)

Söt süt-nek ejtve áll a "le|süt|i a szemét" kifejezésben. Ez annyit jelent, hogy el|söt|étíti a szemét.

Régen divatos volt a sz, s hangot szk alakban ejteni. (Ugyanígy divatozott a k ksz alakban való kiejtése, pl. nyug-nyugsz, bök-boksz).

Söt s hangja szk kiejtéssel az ógörögben is jellemzővé vált.

Ógörög szkót|osz [σκότος] = söt|étség, homály, alvilág, vakság.

Söt = szkot pedig azonos a skót szóval. Az szk > s módosulatra jó példa a söt szóval csaknem azonos hangzású, de teljesen más jelentésű süt (mint pl. fegyvert elsüt) szó szkyt, szkít(a) kiejtési változata, ld. a

SZKÍTA címszó alatt. A skótok minden bizonnyal nem önmaguk voltak sötét bőrszínűek, hanem mert erősen tetoválták magukat, ez értendő a söt(ét), azaz fedett, takart név alatt. Ezt fejezi ki egy régi népcsoport pikt neve is, csak ez esetben a pikt szó a fekt > feket|e szó kiejtési változata, de ugyancsak tetoválásról van szó. (Lásd a FEKETE címszónál.)

Német Schatt|en (Schatt = söt): árnyék, árny, értsd: takart, fedett, azaz söt, sötétített.

SZAPPAN (Fürjesi Tamás szófejtése alapján)

Közvetlen egyezés: szapu, szappan, szapon [σαπον] (ógörög), szabun (perzsa, török, arab), Saponaria (német), sapan wood (angol), saponaceous (angol), soap (angol), sabuni (szuahéli)

Göke szap, mely u képzővel (mint kapu, lapu) lett szapu.

Szapu alapesetben fakéregből készült öblös edény, de egykoron nem csak minden edényt, hanem minden bemélyedést is szapunak neveztek. Olyannyira, hogy a szoba szó is a szapu szóval azonos, lévén szintén bemélyedés. De például a méréshez használt edény is a szapu nevet viselt, pl. "öt szapu búza".

Tehát a mosáshoz használt edény is szapu volt. A Czuzor-Fogarasi szótár írja a szapuról: "rendesen nagyobb öblü faedény, melyben mosáskor a szennyes fehérruhákat meleg lúgvízzel áztatják; másképp: szapuló".

Esetünkben a lényeg az, hogy a szapuban lúgvízzel mosták a ruhát. Ez a lúgvíz süríthető, különösképp néhány egyszerű adalékkal keménnyé tehető. Mosáskor pedig csak be kell dörzsölni vele a ruhát. S ami a szapuban való mosás kelléke, az a szapu nevéből fakadóan szapuny, szapony, szappany. Ma így ejtjük: szappan.

Szappanfű németül: Saponaria.

Az angolban szappanfa: sapan wood, szappanos: saponaceous elszappanosít: saponify, továbbá a szappan szó csonkulva: soap.

Szappan különböző nyelvekben:

szapon (ógörög)
szabonu, szabun (perzsa)
szabun (török, arab)
sabun (indonéz, maláj)
sapone (olasz)
sabuni (szuahéli)
savon (francia)
sapo (latin)
sabó (katalán)
såpe (norvég)
sebon (walesi)
stb., stb.

SZEM

Egyazon szótő: szem, szemcse, szemecske, szemét, szemet, szmet (Szlov, szemetes, szemes (pl. takarmány), szemerkél, szemezget, szemez, szemzés, Same (német), Samenhülle (német), semen (latin), pszammosz (ógörög), pszamatosz (ógörög)

pszamat|osz [ψαματος] = szemet|osz, ahonnan az -osz véget elhagyva kapjuk a szem|et, szem|ét szót. Ógörög jelentése a szótár szerint: homokszemek, homokpart, homok. Szemet úgy képzett szó, mint a falat, veret, huzat szó.

pszamm|osz [ψαμμος] = homoksivatag, tehát pszamm|osz = szem|osz, mai kiejtéssel: szem|es; s e szem gyök áll a homok|szem, szem|ezget, szem|erkél, szem|cse, szem|zés, bab|szem stb. szavakban is

Tehát a szem szógyök érteménye: apró, magában álló darab, kicsi, elkülönülő rész. Mint pl. szem|cse, szemecs|ke. Így lehet a szem gyök jelentése egyúttal mag is, mint pl. latin semen (szemeny) = szem, mag (tehát szem-eny), német Sam|e = szem, mag, Samen|hülle = szem|hél (hülle = hél > héj), szem, azaz mag|héj. És még: szemes takarmány, gyöngyszem, szőlőszem, babszem, mákszem, tyúkszem, szemölcs, s mint szintén apró valami: homokszem. Például a rügy is szem, innen a szemez szó. Aki szemel: szemenként válogat, gyűjt. Latin sēmen (a szem gyökből, mintegy "szemeny") = mag, állatok ondója, bujtó ág (ld. szemzés) utód, ivadék, gyemek. A mai magyarban is ugyanígy: "egy szem gyermekem". Az eső is szemerkél, ha nagyon szemcsés, apró szemű.

Így már jól megértjük az ógörög pszammosz = szemmosz, mai kiejtéssel szemes szó sivatag jeletését is: a sivatag telve van szemekkel, szemcsékkel.

A szem az -et képzővel: szemet (mint tün-et, fog-at), vagyis a sivatag, homokpart tényleg szemet|es, ógörögösen mély hangrendben szamat|osz (pszammatosz): szemekkel, szemcsékkel teli. Avagy a polcon lerakódott por, porszemek sokasága is igazi szem|et, mai kiejtéssel szemét, de a régi szótárakban még valóban szemet alakban szerepel.

Szemet-ből hangvesztéssel a szlovák szmet = szemét szó. A szemét szót eltolódott jelentéssel is használjuk: szemet, szemét az is, ami eldobandó.

Így a szem érteménye: különálló, elkülönült kis valami.

E szónak semmi köze a látószerv "szem" nevéhez, ez a szím: ami fényes jelentésű szóval azonos.

Megjegyzés: a látószervet jelentő szem szó teljesen véletlenül azonos a magot, rügyet, homokot, általában apró részeket jelentő szem szóval. A látószervet jelentő szem, régen szím szó jelentése: fényes, ragyogó.

SZIKLA

Közvetlen egyezés: szikla, szilak, szilex (latin), szkala (szláv), szkalica (szláv), Szakolca, szkálka (orosz), szálka

Kőszikla a hétfalusi csángóknál: kőszál. Ezt a csángós, azaz régi magyar megnevezést őrzi a kőszáli sas neve is. Ugyanis ez a ragadozó madár mindig igen magas sziklán tanyázik.

Ha a kőszál szóból a kő szót kihagyjuk, akkor egyértelmű a (kő)szál és a szikla jelentésének egyezése miatt, hogy a szikla szónak tartalmaznia kell a szál szót. Ez csakis hangátvetéssel lehetséges.

Maga a szál szó kimagaslót jelent, pl. szálfa, szálfa termet. A szikla jelentése pedig magas, meredek hely, pl. sziklára épített vár. A jelentés tehát egybevág. Így tehát lk > kl fordítás kellett történjen.

Ha ez igaz, akkor szikla eredetileg szilak, netán szilag volt, s ebből lett hangátvetéssel a szikla szó.

Hogy a szilak kiejtés valóban létezett, mégpedig megelőzőve a szikla kiejtést, azt jól igazolja a latin silex (szikla), valójában szilek(sz), azaz szálak szó.

A szilak > szikla szóban további hangátvetés is történt. A szlávban szkala, szkalica: szikla. Az oroszban megőrződött a szál alapszó, ugyanis szkálka [ска́лка] = mángorló fa, nyújtófa, oszlop, vagyis szál, szálfa. Továbbá szókol [со́кол] = döngölő, súlykoló.

Eszerint a magyar szikla és szálka, értsd szálak szót is csak ez a hangátvetés teszi kissé eltérő hangzásúvá.

A Czuczor-Fogarasi szótár szerint további kiejtési változással a szikla szóból lett Szakolca város neve.

SZKÍTA

Közvetlen egyezés: szkíta, skytta (finn), kytta (finn), szauti (litván), szittya, szuthi (porosz), süt, shoot (angol)

A „szkít|a” szó alapszava: süt, értsd: fegyvert elsüt (ld. a SÜT1 címszót). Képzése: sü-t (mint lá-t, ve-t), s úgy értendő, hogy süvítést hoz létre. Ugyanis a kilőtt nyílvessző süvítő hangot hallat. A süt szó „s” hangja „szk” is volt a régiségben, tehát eszerint: süt > szküt, mely szó „a” végződéssel: szküt|a. Erre az „s”-„szk” hangváltozásra rengeteg példa van. Mint látható a SÖTÉT címszó alatt: a süt szóhoz nagyon hasonló „söt” (mint söt-ét) szó ugyancsak hangzott szk-val is: szkot. Például ógörög szkot|ia [ς̔κοτια] = söt|étség, homály, mintegy "sötia". Ez Skócia és a skótok neve is. Hogy Szkítia és Skócia név hangzása csaknem azonos, annak oka tehát abban rejlik, hogy alapszavaik, a „süt” és a „söt” szavak ugyancsak alig különböznek egymástól. Ráadásul a söt használatos süt kiejtéssel is, pl. le|süt|i a szemét annyi mint söt|étíti. Tehát a szkíta szó jelentése: sütő, azaz fegyvert elsütő, értelemszerűen: nyilazó, nyilas. E gondolatmenet kifogástalan bizonyítása a Czuczor-Fogarasi szótárban SZKÍTA címszó alatt megtalálható: „Lithvániában még most is hallani e szót szauti [sütni] = lőni v. lövész, nyilazni v. nyilas. Livonia, Finnland, Laponia és Kurlandban e szó skytta, kytta, kyt = ijász; s ezt a régi poroszok szythi-nek hívták.” A szkíta szó „szittya” alakban való kiejtése tehát a porosz „szythi”és a litván szauti szóhoz áll legközelebb, hangzásra gyakorlatilag ugyanaz a szittya, szythi és a szauti szó. Ez süt kiejtéssel pedig egyezik az angol „shoot” (lő), de így áll a „bow|shot” = íjlövés szóban is. (Magyarázat ehhez: bow íjat, pontosabban hajlót, görbülőt jelent – ez az íj lényege, s „bow” a mai magyarban bó, bo, mint pl. bó|l-int, bó|k: lényegük a hajlás.)

A fentiekből következik, hogy a szkíta szó nem közvetlen népnév, hanem jellemző fegyvernem szerinti megnevezés. Mondjuk azt is rájuk, hogy „íjfeszítők”.

TÁNC

Egyazon szótő: tánc, Tanc (német), dance (angol), danza (olasz, danse (francia), tanec (szláv), dúc (héber), dász (arab), tändel (német), danka (svéd), döncöl

Tánc szógyöke a távolító érteményű tá, té, to. Bővítménye oly sok között: tántorog, teng(-leng), ténfereg, téblából, tétova, támolyog. Eszerint a tánc ide-oda mozgást jelent. A tánc végén lévő -nc ugyanaz, mint ami a bonc, konc, lelenc stb. szavak végén áll. Ez sajátos magyar szóképző elem.

Tánc németül: Tanz, angolul: dance, olaszul: danza, franciául: danse, románul: dantiu, a szláv nyelvekben: tanec, tance, taniec; héberül: dúc (saltare, exultare), és arabul: dász, német tändeln, s ógörög [δονησις] (don|észisz) = heves mozgás.

Tánc t-d változata danc, ez áll a régies dönc|öl = ide-oda mozog jelentésű szóban.

Végül pedig a svéd danka visszaigazolja a fenti megállapításokat, ugyanis jelentése: ide-oda csapong.

TAVASZ

Egyazon szótő: to, tá, tov, tav, tüphosz (ógörög), tavasz, tabeo (latin), tabesco (latin), tavít', tavič (szlovák), thaw (angol), tócsa, taucher (német)

A tavasz szó gyöke a távolító to, tá, melynek jelentése: egy vagy több irányba kiterjedő, szétfele tartó, végül is e gyök távolító érteményű.

Ennek az ősgyöknek a távolító érteménye adja meg például a tovább lépzett tol, túl, -tól, -től, toj (ki|tol| ja magából), tal|iga (tol|oga), tal|icska (tol-icska), s mint szétterülő: tal|aj, tel|ep, ter|ep, tér, tany|a, táj, tál, tál|ca, tát, tág|ul, tág|as, tasz|ít, tar|t (valamerre), tán|torít, ténfereg stb. szavak jelentését. Tehát nem "idegenből átvett" ez a gyök.

To, tá ősi kiejtéssel: tou, táo. Ezekből az ősi, kettős magánhangzós gyökszavainkból a szóvégi magánhangzó vagy kiesett vagy v-vé vált idővel, mint: hou-hav-hó, szöü-szöv-sző. Így keletkezett a To, ta, tá ősgyök tov, tav, kiejtési változata is. Pl. táv, tov|a, táv|ol, táv|ol|ság, táv|ol|ít, táv|l|at, táv|ozik, tav|aly, de innen a táv|la, v-b módosulattal: táb|l|a (sok nyelvben a v-t b-nek ejtve: tab|ula, tab|lett) szó is, mert hogy ez is szétterülő. Maga a tav, tó, tó|csa szó is egyszerűen csak ki|te|r|jed|őt, szét|ter|ül|őt jelent, semmi mást ne gondoljunk hozzá.

E to, tá, régiesen: tou, tao gyökből az egykori tá|os, tou|os, u-v: tov|os, tov|osz, ma tav|asz szó. tav|asz jelentése tehát annyi, mint szétmenős, azaz olvadós, tó|csás. Erre több tökéletes igazolás is található.

1) Az ógörögben (mivel v hangot nem ejtettek, helyette leggyakrabban ph hang szerepelt): tïph|osz', azaz tüf|osz, mai kiejtéssel: tav|asz, ógörög szótári jelentése pedig: tó|csa, to|cs. Egyébként megjegyzem, mert nem igazán közismert, hogy az ógörög kori -osz helyett ma gyakran -os szerepel (pl. ógörög édüsz ma édes, megasz ma magas, pürrosz ma piros).

2) A latinban v-b cserével: a) 'tab|eo' > tav|eo, azaz tav|ol: tó|vá válik. b) 'tab|es' > tav|es, azaz tav|asz = olvadás, c) 'tab|esco', azaz tav|iskol, tav|acskál = olvad.

3) A szlovákban 'tav|íty' [tav|ít'] = olvaszt, 'tav|ics' [tav|ič] = olvasztár.

4) Angol 'thaw' = olvadás, kiolvad, megolvaszt. Lám, az angolban – s látjuk alább, hogy a németben is – még a szép, régi kettős magánhangzóval ejtik a tó (tou) és a tó|cs (tauch) szót.

5) Német 'tau|cher' (tau|ch + er) = tó|cs|er, ami alatt búvárt értenek.

A tapasztalat szerint is to|cs|ogós, locs-pocs időszak a tavasz.

Szóbokrok

TAPLÓ, TAPS ÉS CSAP

A tap t > cs: csap gyök jelentése: két felület szorosan érintkezik.

Tap|ad, tap|asz, tap|aszt, tap|éta, tap|adó, tap|ló (azaz tap|oló: szorosan a fához tap|ad), tap|int, tap|ogat, tap|iz, tep|sed = szétterül, hangcserével ma: tesped, innen a tep|si szó is. Szép gondolat: tap|aszt|al (tap|asz|t|al) = ki|tap|og|at, tap|int|at|os = óvatosan érint. Két tenyér összeillesztése is tap: tap|s, gyakorítva tap|sikol.

Angol tap (csap) = enyhe ütés, tapp|ing = csap|kodás. Német tap|s = legyintés, tapp|en (tappni) = tap|ogatni, tipp|en = tap|intani, u-val tup|fen = érinteni (innen: „tup|folni").

Francia top|er = kezet ad valamire, tap|i = lapuló (tap|adó), tap|is = szőnyeg, tap|isser = tap|aszt, tap|er = felken. Szintén két felület érintkezése: top|og, top|ánka, top|orzékol, tap|os, tapp|ancs.

Tap magas hangon: tip, tep: tip|or, tip|eg, tep|er (a földhöz tapasztja). Német tapp|en („topp|ni") = top|ogni, de egyúttal azt is jelenti, hogy tap|ogatni. Tap|ogató: csáp. Szanszkrit tup, hun táp|ál = tap|sol, ógörög tüp|tol [τυπτω] („csap|tol") = csap|kod, ver.

Top, mint felül lévő: angol top = felső, topp|ed = fedett, német tüp|fel = foltocska (azaz rátét: felül lévő). Francia top|er = valamire rááll. Ami felül lévő: felszín, ebből a top|ológia szó. A magyarban: két rongy egymáson – „folton folt" –, azaz legfelül is rongy: top|rongy.

A tap t hangját ma egyes szavakban cs-nek ejtjük: tap = csap, de sok nyelvben maradt a tap kiejtés. Egybe csapottak: tap|at, ez ma: csap|at. Csop|ort érteménye ugyanez. Francia tap|ée = csap|at, tap|ette = csap|ó.

A hordóba becsapott: csap, de ácsolásnál az illesztő fahenger (mint egybe illesztő) is csap. Innen a csap|szeg szó. Csap így nyelet is jelenthet. Áttételesen: jég|csap, nyelv|csap. Angol tap = dugó, dugasz, kiejtési eltéréssel: scap|e = csape: nyél, slap = csap. Angol tap hordó csap|ját is jelenti: tap-hole = csap-nyílás, tap-water = csap-víz, tap-hause = csap-ház: kocsma.

Ugyancsak két felület érintkezése: csap|ás, csap|kod, csöp|ög. Angol chop = csap, csap|ás. Csap|adék, csöpp|en: ami le|csap|ódik. Csép|el, csep|ül, csép|hadaró (csap|kodó). Csap|a, csap|ás: kitaposott út. A lenyomódás érteményből: csapp|an (csökken). Angol chapp|en = csapp|an, értsd: csökken.

Mint le|csap|ott: csap|ott kanál (pl. cukor, orvosság). Mint fejre csap|ott: csap|ka (talán eredetileg csap|ak), ma cs > s módosulattal: sap|ka (sapak, sapek?)

Csap|da: csap|ódó alkalmatosság vad fogáshoz. Csap|odár: ide-oda csap|ódik. Francia tap|oir = csapkodó.

A csap = tüp szóból származik a típ|us szó, s a típ|us, ógörögben tüp|osz [τυπος] szó eredetileg azonos magával a csap|asz: csap|ás szóval. Típ|us (csap|osz, csap|ás) úgy értendő, mint pl. a kékfestők nyomóformája. Ezt ugyanis csap|ni, nyomni kell, a lenyomat pedig szükségszerűen mindig egyforma. Ez a típ|us érteménye, mert a pecsét, nyomóforma mindig ugyanazt a lenyomatot adja. Ezen ok miatt típ|us pecsétet is jelentett (értjük ma is: csapasz = amivel csapni lehet).

A csap|ás és típ|us szó egyezés könnyen igazolható:

Ógörög
tüp|osz [τυπος] = csap|ás, nyomás, a kijárt út is csap|ás, nyom
tüp|é [τυπη] = csap|e: ütés
tüp|ász [τυπάς] = csap|ász: kalapács (ki ne értené a csapász szót?)
tüp|ószisz[τυπ|ωσις] = csap|ózás: benyomás (ógörög -ószisz ma -ozás, -özés)

Tüp|osz és csapás tehát biztosan egy és ugyanaz a szó, csak némi kiejtési eltéréssel. A tip|ikus szó az ógörögben tüp|ikósz [τυπ|ικός] = „csap|ikás": formázható, képlékeny (ógörög -ikósz ma -ikás, pl. pántl|ikás, any|ikás). Bizonyára csapkodással alakítható anyagról van itt szó.

Top fordítva: pot, pat, pet. Például pat|ics fal = tap|ics fal, agyagból tap|icskolt, azaz tap|asztott fal. Ugyaninnen adatik, hogy az egyik felület a másikon: pót, miből pót|ol, pót|lás, pót|lék. Angol patch|y = pót, pet|le = odasimul. Páty|olgat (pat|olgat) = takargat. A pat|ina is két felület érintkezése. Angol pett|ing = símogatás, a gyököt visszafordítva ma: tap|i. Angol pat = veregetés, ütögetés (lásd fordítva: tap|s), magyar pat|ália, pat|é (cset|e-pat|é). A veregetés, tehát össze-össze illesztés érteményből: patt|ant, patt|og, pat|a, pat|kó

Pat > pacs: pacs|kol (fordítva: csap|kod), pecs|ét, német petsch|aft = pecs|ét, patsh|en = pacs|kol, pas|kol, a németek ezt úgy értik, hogy: tap|sol.

Német patsch|hand = pacs|kéz, azaz „csap|kéz")

tap, tep, tép, tip, top, tüp, táp, csap, csep, csép, csáp, csöp,
csepp, csöpp, sap, pit, pet, pat, pitt, patt, pacs, pecs, patsch, patch

egyetlenegy szó – huszonnégy féle kiejtéssel.

HOUSE, HAUS, HÁZ

Az angol house és a német Haus ugyanaz a szó, hiszen egyezik a) a jelentés és b) a szóalak, s ez azonosságuk teljes értékű bizonyítéka. A magyar ház – a nagyon régies kórógyi kiejtéssel: håoz – szó is azonos velük, hiszen ugyancsak megfelel a fenti a) és a b) feltételnek.

De mit jelent ez a szó?

A következőkhöz előzetesen csak annyit kell tudni, hogy a magyar teljes egészében képi beszéd, s a szavak is képeket fejeznek ki. De nincs végtelenül sok alapkép (őskép), hanem csak néhány, s a ragozás segítségével az alapképekből-alapszavakból kiterjedt szóbokrok jönnek létre, melyek bármikor, bárki által korlátlanul tovább növeszthetők. Látjuk majd alább, hogy miként. Az egyazon szógyökből épített szavak eltérő jelentései pedig úgy adatnak, hogy a szógyök után illesztett s kellően megválasztott szórészek a kívánt jelentésre szűkítik a gyök által megadott képet. Legyen erre példa a fog gyök: fogad, fogas, fogócskázás, fogdos, fogadalom, fogat, fogda, fogó, fogadó, foglal, foglaló, foglalat, fogan, fogantyú, fogékony, fogoly, foglár... s pl. elfogulatlan stb. Például a fogat, a fogda és a (szeplőtlen) fogan(tatás) és a fogan(tyú) végképp egészen távoli jelentések, ám ugyanaz a kép, látvány a lényegük: fog, megfog, tart s ezen általános látvány különböző leszűkítései a felsorolt szavak.

Ez minden szavunkra igaz: a magyar szavak nem véletlenszerű hanghalmok, s nem elkülönítik a világ egyes részeit, hanem összekötik mindazt, ami az adott átfogó elv szerint összetartozik. Másként mondva: nem tördeljük szét a világegyetemet a szavak által is a legapróbb részleteiig, hanem a szavak segítségével is a teljességet igyekszünk megragadni.

Tehát nem megérteni, hanem meglátni kell az alábbi, azonos gyökű szavak jelentését is, s akkor világossá válik egyazon gyökből való származásuk.

A ház alapgyöke, másként mondván ősgyöke: ho. A ho alapgyök (ősgyök) jelentése: felül lévő, valami fölött elhelyezkedő. Innen a téli csapadék hó megnevezése is: belep, fed, felül van. Tessék csak kinézni télen hóesés után. Ez a ho ősgyök által megadott alapkép. Tehát a hó nem tárgy szerinti, hanem legjellemzőbb látvány szerinti megnevezés.

a) Ho úgy képezve, mint pl. a hav-az, por-oz szavakat: hoaz (ho-az, ho-oz), összevontan ejtve: haz, ház, mely szó jelentése már világos: óv, véd, fed. A ház tehát óv bennünket. Következésképpen a haza szót is megértjük: óv, véd. Ugyanakkor angol haze = ködbe borít, ködfátyol, vagyis ami befed, eltakar. Ugyancsak ezt teszi a hose = harisnya. E haz a hazug szó gyöke is: fed, takar, ez esetben leplez értelemben.

b) A ho másként képezve (mint pl. mal-om, al-om): hom (ho-om). Jelentése a fentiek után már bizonyára teljesen világos: ami fed, véd, ami valami fölött van. Ilyen például a bőr legfelső, védő rétege, a hám. Az igás állatra tett felszerelés ezért ugyancsak hám. Továbbá, ha lejön a felső, védő réteg: hámlik, aki a védő réteget leszedi: hámoz, m-n változattal: hámt > hánt. A felső réteg: háncs. Hom (ho-om) szintén m-n változással: hon, ez lágyan ejtve: huny, mindkettő ugyancsak óv, véd, befed, hon esetében a népet, huny esetében a szemet. Ám angol hame = hám(iga), home = haza, hazai, otthoni, német Heim = haza. Ilyen mértékű, ennyire kiterjedt véletlen egybeesés nem lehetséges. De még bőven folytathatjuk a sort. Pl. hamu: ami fedi, beborítja a tüzet, hom-ály-os: takart, fedett. A hamiskodó a fentiekből szintén megérthető: takargató, rejtegető, leplező, akár csak az előbb említett hazug. Ugyanakkor angol hum = rászedés, ámítás, humbug = szemfényvesztés, ámítás. Honnan tudták a magyar szó legmélyebb értelmét? Még tovább lépvén:

ham vékony hangon hím, ebből pl. a hímpor: ami a lepke szárnyát fedi, fedő por, fedő réteg. Aki hímez, fedő réteget hoz létre. Hímez-hámoz érteménye tehát: elfed-kitakar (váltogatva elrejti-láthatóvá teszi a belső lényeget, lásd pl. „van takargatni valója"). Bizonyítékaink vannak arra, hogy a hámt > hánt szóból h-sz hangváltással (mint pl. hörpöl-szörpöl) lett a számt, majd ebből a szánt szó. Mert a szántó ember hámozza, hántja (h>sz: szántja) a földet.

c) Ho úgy toldva, mint a sor, por, szár szavakat: hor (ho-or, ho-ar). S íme a fed, takar értemény (KÉP) ismét kiviláglik: harisnya (székelyeknél szőrnadrág), harmat. Fed mindegyik. Angol hoar = dér, hóharmat, zúzmara, hair = haj: mindegyik fed, takar, akár a hajlék. A hair és a haj között csupán r-j hangmódosulás áll, mint pl. hurrá = hajrá szavak esetében is (hur rá = haj rá: „hegyibe!, tetejére!"). A takaró réteg: hártya (pl. izomhártya), h-k: kártya, angol carte. Ha a védő réteg lejön: háramol, aki a felszínt koptatja: horhol (horh-ol), vagy horol, ez h-s váltással: sarol, vagyis horló>sarló. A lekopott felszín: horhos. A hárs neve abból adatik, hogy könnyen lejön a kérge. A fedő réteg megsértése: horzsolás és így tovább.

d) Hor h-b váltással (mint pl. horzsol=borzol): bor, mint borít, burkol, bürke, bőr, ebből az angolban bare (bőre > pőre: meztelen), barker (kéreglehántó, azaz „burok-er"). A bark pedig pontosan burk, burok, így lehet a jelentése egyaránt fakéreg is és bárka (bark-a) is. A burkoló szőrzet: barka, barkó, kis szőrös állat: barika, s innen a borbély és a borz szó is. Borzalmas érteménye: (szőr)borzoló. Barb = szakáll, apácafátyol, de e két értelme csak úgy lehet, ha jelentése ugyancsak burok. (Erre már nem térek ki, csak itt megjegyzem, hogy hor h-sz váltással viszont, mint például hörpöl-szörpöl: szőr.) Az angol board is burok s hangátvetéssel azonos a borda szóval. Angol jelentései: fedélzet, deszkalap, padlóz, deszkáz, azaz burok, burkol. Angol bury = borít, azaz (be)borít (burkol): elföldel, eltemet. Ha felhő borítja az eget, akkor borult, borongós az idő. A hidegvizes lepedő a testen: borogatás. Angol burlap = bur(koló)lap: csomagoló vászon, vagyis bur(ok)lap. Érdekes a bursa és a burse szó (tömlő, illetve egyházi pénzalap). Előbbi egyszerűen bőrtömlő: „bőr-se". Burse is ugyanez, csak áttételesen: bőrzacskót körbehordva gyűjtött pénzt jelent. (Burs-e azonos az -ly-nal toldott pers-ely szóval, mely olyan képzésű, mint pl. a tár szóból képzett tars-oly.)

e) Ho úgy képezve, mint a pót, falat szavakat: hoat (ho-at), összevontan ejtve: hat. A fentiek alapján tudjuk már, hogy e szó fedő jelentésű. Angol hat = fejfedő, kalap, sapka...

Egy szóból indultunk, de a magyarból értelmezvén egész sor szó jelentésére fény derült: ház, hause, Haus, håoz szó jelentésének feltárása közben megértettük a hose, hame, home, Heim, hám, hamu, hum, humbug, hamis, hámoz, hárlik, hánt, hon, hoar, hair, haj, hajlék, háncs, harisnya, hártya, fur, hat, bare, burse, bursa, board, bury, burlap, barb, bark, pőre stb.

A teljes körű, részletes bizonyítást Az angol szókincs magyar szemmel című könyvemben mutattam be. (Fríg Kiadó, 2007.)

SÖR, SÖRTE ÉS SERTÉS

Találós kérdés: mi köze a ser italnak a sertéshez?

A válasz – mint a magyar, vagyis a legtisztábban fennmaradt ősnyelv szavainak esetében mindig – a szó által megadott képben rejtezik.

A ser azért ser, mert serkenő. Serlő. Tessék csak nézni, amikor korsóba tölti a csapos, s még azután is sokáig mint serkennek benne mindenütt a kis buborékok. Látványra épp ilyen módon serkenő a szőr is a beretválatlan arcon. A másnapos, borotválatlan férfi tehát sörtés = sertés, akár a sertés, mely épp a sertéjéről kapta nevét.

S ezzel már meg is találtuk a fenti kérdésre a választ: az elvont képi lényeg azonos a serben és a sertésben: a ser.

De nem csak a szőr és a buborék serken, hanem az alvó gazda ember is serken, főleg ha serkentik: rohan a sertéshez, akár sörtésen is. A forrás is és a vér is serken.

Sarkantyú sem egyéb, mint sarkantó, azaz serkentő. Ital is, jutalom is lehet serkentő.

Ser = sör sz-vel ejtve: szőr, amit a szőr = sörény (szőreny is lehetne) azonosság is igazol.

A latinban olykor kiesett a szótő "e" hangja, mint pl. ’crinis’ = sörény, haj, ’crinitus’ = sörényes, 'cresco’ = serken. De pl. a ’cervisia’ = sör szó elején ott áll az "e": cer = ser. Tehát a latinosan ejtett-írt ’cr’ = ’cer’ kétségen kívül azonos azzal a szóval, amelyet ma többek között ser, sör-nek ejtünk. De nem mindegyik latin 'cr' egyezik a fent említett szótővel, a hangzás egyezése véletlen. Mert pl. ’crepitat’ = serceg, ahol a 'cr' szótő hangkeltést jelent, s egyezik a cser, mint csereg szótővel. Pl: ’crep’ = cirip, cs-vel ma: csirip, de másképp képezve ezt a szótőt: csereg, csörög, z-vel: zörög azaz zajt kelt, zajos.

A tetű petéi a hajban: serkék. Mert sarjak, sarjadnak, serkennek, mégpedig igen nagy számban.

A ser mély hangon sar(j), régen sari, mint gonoszi, gazi, kezi. Ahogyan a buborék, vagy a szőr, úgy a növény hajtása, oldalhajtása, de minden, ami kinő: sari > sarj. Sarjad = serken. A növekvő gyerek serdül, serdülő.

Sertés esetében r > l váltással: süldő. Aki, ami magasra serkent: surján. Sarj s > sz váltással a szar > szaru > szarv, mert e fejék is sarj, de s > t váltással a tarj, taraj is. A csíra is a sarj szóból van. Mint ahogy a sarjakkal dús terület: cserjés. Ebből r > l váltással a csalit, ógörög ’thaleth’ ua.

A ser mély hangú változata, a sar sz-vel ejtve: szár.

A sar(j) = szár azonosság magyarázza a származik, származás szót is, a szár = hajtás révén.

Mint ahogy a szár a latin ugyanez: ’sura’ = (láb)szár. Szár r > l váltással: szál, ahogyan azt látjuk a szárka = szálka szóban is. Latin ’sur-us’ (szur-usz) = szár, ’surcul-us’ (szurkul-usz) = szálka (lásd: szurka-piszka), tehát a szúr szó is a ser sarja (származéka). Latin ’cr-us’ = szár. Mindebből adatik összesítve: szál = szár = szőr = szúr. (Régen nem voltak szófajok!) Szár > szál a szalma is, miből a latin ’calam(us)', ejtsd: szalam(usz), mert szalm-szalom, mint halm-halom, és hangátvetéssel szláv ’szlama’.

Vagyis a sernek nem csak a sertéshez és a cserjéhez van köze, hanem oly sok között a serdülőhöz is, a szarvhoz is, de még a tarajhoz is – egyazon elvont kép alapján, melyet talán a sarjadás szó idéz fel legpontosabban bennünk.

ser, sör, sar, sur, szőr, szár, szál, szúr, szer, szar, cer, cr,
chaar, schier, cser, csír, csor, csar, thal, cal, sül

egyetlenegy ősi szó ez – huszonegy féle kiejtéssel

SZÉN, SZÍN, SHINE ÉS SCHÖN

A legvégső gyök szí/sze/szé/sza. Ez a fe gyök f > sz, s kiejtési változata. Az f > sz, s hangmódosulás gyakori, példa a latin foen(um) = szén(a), fortyan = szortyan, avagy fodor = sodor, föveg = süveg.

1) Fe azonos a fe|l, fe|nn gyökével. Fe bármit jelent, ami valamilyen szempontból legmagasabb fokú. Ebből adódnak ezek a szavak: ha az ízérzékelés magas fokú: fin(om), ha a világosság, akkor fény (fe-eny), az általában magas helyen növő fa fenyő. Az f hangot sz-nek ejtve a fe gyök jelentése természetesen marad: szín (tisztasága a legmagasabb fokú), szén (mert izzva fénylik), szít = fényesít stb. A fen, fe-en, fény, fényes szónak tiszta, fénylően tiszta, azaz tisztaságban legmagasabb fokú jelentése is van.

2) További hangváltozások: Az sz hang a szó elején régen sokszor szk kettőshanggá vált. Ez a latin írás szerint sc, ógörögben szk (σκ). Az sc = szk mára többnyire cs, zs vagy sz hanggá vált a magyarban, s leggyakrabban s-sé az angolban (sh), németben (sch). Pl. a latin scauri ma csáré > csálé, latin scandul(a) sindel, ma zsindely, scap(us) ma csap (nyél). Pl. a régi szkéma ma séma. A szín szó a régi magyar írásokban is szerepel sc-vel: scen alakban (1284, Jerney): Scenhalom, ma Színhalom (Borsod).

A magyarban a SZÍ ősgyök önállóan már nem használatos. Jelentése: ami fénylik, ragyog, különösen tiszta, áttételesen: ami látszik, látható (tehát fényes, világos).

A SZÍ ősgyök alábbi főbb bővített változatai ismertek a magyarban:

sze|m (szím)
szé|p
szi|k(ra)
szí|n
szi|p(orka)
szí|t

Szín jelentése: fénylő, ragyogó, különösen tiszta. Jelentéstartományai:

1) A szín, színek megnevezés (piros, sárga, kék stb., avagy tarka) is csupán azt jelenti, hogy különösen tiszta, fénylő, ragyogó, ellentétben a szürkével, feketével. Színes: nem halovány. Színehagyott: eredeti fényét vesztett. Színtelen: nem fénylő, nem ragyogó, pl. a beteg arca. Tiszta, ragyogó értelemben: Színarany tiszta arany, színezüst tiszta ezüst, színbor tiszta bor, színigazság tiszta igazság, színtiszta

2) Valaminek színe: szembeötlő külseje, vagyis ami fényes, látható, tiszta. (ellentettje: „színét sem láttam”.) Értelemszerűen használjuk a felső avagy az elülső rész kifejezésére is. Pl. a hímzés, terítő színe: a tiszta oldala, aminek ellentéte a fonák oldal, azaz visszája. A szőnyeg színe és fonákja, mint ahogyan pl. a pingpongozó fonákkal, vagyis az ütő hátsó részével üt. (Fonák a fenék szó vastag hangú párja.)

3) Világos, tehát látható, értsd fényes, tiszta oldal, általánosabban: ami felül, azaz színen (fényen) van. Ebből adódnak a felszín, tejszín, külszín stb. szavak. Színig, avagy színültig tölteni a poharat. Kissé áttételesen: szint, pl. vízszint, szintez, színvonal, földszint

4) Színlel, azaz látszatot kelt, valami más színben, fényben akar feltűnni, avagy valamihez hasonlónak látszik („színre ugyanaz”), lásd pl. német ld. Schein = szín, látszat.

5) Csupán fedéllel ellátott, tehát átlátszó, világos hely. Ógörög ld. szkéné [σκηνή] = fedett hely, kocsiernyő, azaz szín (szk > sz: ld. SZÍ/2). Innen a kocsiszín, színpad, színdarab, színmű stb. értemény.

sain|t (angol) teljes mértékben egyezik a ld. szent szóval, csak régiesen, kettős magánhangzóval ejtve

sacra (latin) a szikra szó mély hangú párja, részletesen ld. szikra/2)

scen|a (latin) = szín (scen > szín ld. SZÍ/2), gyöke ld. szín, jelentését ld. szín/5.

scen|ikus (latin) = szín|ikás (scen > szín ld. SZÍ/2), azaz színpadi, színházi. ld. Szín/5). A scenikus szó összetétele: scen|ikus, ahol -ikus azonos a ma is használt -ikás toldalékkal, pl. anyikás, pántlikás, s az -ikás annyit jelent, hogy az a valami jellemző rá. Tehát scenikus mai magyar kiejtéssel egész pontosan: színikás, s ezt mondjuk ma úgy, hogy színpadi, színházi, rövidebben: színi. (Az ősi magyar szókincs és szóalkotói gondolkodásmód könnyen feltárható lenne a régi s mai „nagy” nyelvekből, lévén hogy az ómagyar leágazása mind s jelentős ősi részleteket őriznek még az egykori közös nyelvből.)

scene (angol) ld. scena

sceno|graph|ia (latin) = szín|rov|ia (scen > szín ld. SZÍ/2): egy épület távlati rajza, azaz látszatrajz, ld. Szín/5), ld. scen|a. Graphia szó első hangja, a g, csak kiejtést díszítő hang, a gyök rov v > ph: raph > graph. Színrov(ia) másképpen mondván: színrajz, a látvány rovása. Ma is hasonlóan mondjuk: látványrajz, s a rajz = roiz (ró-oz, ugyanis ez ige eredetileg) gyöke ugyancsak ró, rov

Schein (német) = szín, látszat, fény. ~ azonos a szín szóval, ld. szí, ld. szín

schein|en (német) = szín|ni (kissé bővebben ma szóalkotói módon: színleni), azaz látszani, fényleni, világítani, ld. szín. Ugyanis a -ni eredetileg eni, ebből a németben kiesett a szóvégi magánhangzó, s maradt az -eni-ből az -en, vagy pusztán az -n. Pl. be|laus|en = be|les|ni (laus = les). Magyarban a -ni mellett az -eni vagy -ani is előfordul még, pl. szól|ni = szól|ani

Schein|friede = szín|frigy, azaz látszólagos frigy, színlelt béke

schein|tot = szín|tet(em), azaz színlelt tetem, vagyis tetszhalott. Tet|em eredetileg csontot jelent, szélesebb értelemben: test. Te, tá ősgyök jelentése: szétterjedő, kiterjedő. Ebből: te-os, te-osz > tes, tesz, ez az ógörögben tasz(isz) [τασ|(ις]. Ebből: tes|t, mely úgy képzett szó, mint a pánt, csont, hant. Csupán az ősgyökből pedig te-et > tet, tot, s ez bővítve: tet|em. Tehát tetem és test végső soron ugyanazt jelenti, pl. tetemes = testes. Roppant érdekes, hogy a szín szó is jelenthetett tetemet, testet, ld. szkén|osz

schön (német) = szín, a németben szép. Ez úgy értendő, hogy ragyogó, fénylő, tiszta, ld. Szín

see (angol) szemügyre vesz, lát. ~ a szí gyökkel azonos. ~ alapjelentése: ami ragyog, fénylik, s e módon

jelent szemet. Ebből áttételesen adódik a szemlél, szemel, szemmel tart, lát stb. jelentés. See m hanggal: szem, ld. ott. Nem világos azonban, hogy see az angolra jellemző szócsonkulással lett a szem szóból, avagy maga a „csupasz" szí-vel azonos. A szócsonkulást látszik erősíteni az ír suim = megfigyelés, megtekintés, és a magyar szemlél szó is, ld. szem

Sin (Sum) ld. szín2

shin|e (angol) = szín|e: fény, fényes, ragyogó, ld. Szín, ld. sun. A shine végén lévő e hang olyan szerepű, mint pl. a göb|e, kup|a, csuh|a végén lévő magánhangzó

sin|cero (latin) tisztít, megtisztít, sin ld. Szín/1) (= tiszta)

spark (angol) sziporka, szikra, szikrát hány, teljes értelmezéshez vesd össze a ld. sziporka és a ld. szikra címszavaknál írtakat. Az alapgyök ld. Szí, aminek jelentése: fénylik, ragyog

sun (angol) = szín: Nap, napsugár, értsd: fényes, ragyogó, ld. Szín

sun|shine (angol) = szín|színe: nap|fény, nap|sütés. E szó két része, a ld. sun és a ld. shine egyaránt a ld. SZÍN szóval azonos, csak kissé eltérő kiejtéssel és egymástól kissé elcsúszott jelentéssel

széb- (ógörög) [σέβ-] azonos a szép szóval, jelentése ragyogó, tiszta, ld. széb|ó

széb|asz (ógörög) [σέβας] csodálatot kiváltó valami, s ez a szép szó mai érteménye is. Annyi változás történt, hogy a szébasz -asz végét elhagytuk. ld. széb|ó

széb|ó (ógörög) [σέβω] = szép|el: tisztel, becsül, azaz szépnek, tisztának mond, szépként (tisztaként, ragyogóként) dicsőít. A ~ szóban széb = ld. szép, lásd még: széb|asz. Ugyanez a szépel szó megvan még hibátlanul a szépel|eg szóban. Szép|el olyan képzésű szó, mint pl. a tiszt|el. A szóvégi l, r elmaradhat a magyarban s az ógörögben is, ahogyan tájszólásban hallható még pl. számol helyett számó, mikor helyett mikó. E példákból is látható, hogy törvényszerűen válik hosszúvá az elhagyott mássalhangzó előtti magánhangzó, jelezvén a mássalhangzó hiányát. Ez a jelenség a szó belsejében is megfigyelhető, pl. szöllő > szőlő. Tehát a szépó és a szépel csak kiejtésben eltérő szó, mint pl. phüó [φυω] = fial, paió [παιω] = bajol = pához is azonosak.

szem, régiesen: szím, szöm. Azonos a ld. SZÍN szóval. A gyök ld. SZÍ s ennek jelentése: ami ragyog, fénylik. ~ tehát: ragyogó, fénylő. Ragyogó szem, fénylő szempár, izzó tekintet. ~ áttételesen jelenthet orcát is. Pl. Isten színe előtt = Isten szeme vagy orcája előtt, ld. SZÍN 2). Szín, szen és szem m-n különbözete csak kiejtési eltérés. Pl „Göcsej egyik vidékén szamaló = szenelő, szénvonó." (CzF), ugyanakkor „1584-ből (Régi Magyar Nyelvemlékek II. kötet 336. lapon): Isten szenjét te vég napodon úgy láthassad." (CzF), lásd még ld. szén (= szen). Szem áttételesen jelent figyelést, látást, pl. szemlél, szemlélget, szemez, szemügyre vesz, ld. see

szöm ld. szem

szömen látni, nézni. Szömen = szemni (szemlélni), az -en > -ni megfordítás magyarázatát lásd: ld. schein|en

szen ld. szén

szén, szen (pl. szén, de szenet) fényes, ragyogó, ugyanis égő állapotában fénylik, ragyog, izzik. A szén szó azonos a ld. szín szóval, ld. szí

szen|t alapszava szen = szín, jelentése tiszta, fénylő, ld. szín. A szóvégi t olyan szerepű, mint a hant, csont, szavak végén. Tehát így értendő a szent: tiszta, fénylő ember. A szent szó teljesen egyezik a ld. saint szóval

szent hely tiszta hely, ld. szent

szentel alapszava ld. szent, melynek jelentése: tiszta. Tehát szentel: tisztává tesz, megtisztít, értsd: rontástól, ártástól, ártó szellemektől. Megszentel = megtisztít. A felszentel szó már hibás, hiszen a szó közvetlen értelmezésében feltisztít lenne, ami nem azt fejezi ki, amit a szóalkotó szeretett volna. Áttételesen azonban érthető úgy, hogy felragyogtat, tisztává tesz

szentély tiszta, rontástól, ártástól mentes hely, szen = szín, azaz tiszta, ld. szentel

szép régi kiejtéssel szíp, sziép. Ez a szó az ógörögben: ld. széb|asz. ~ gyöke ld. SZ, ennek jelentése: fénylő, ragyogó, különösen tiszta. Ezt jelenti a szép, szépséges szó, lásd még a ld. széb|ó

szép|el|eg azt a látszatot igyekszik elérni, hogy szépnek tekintsék, szépként tiszteljék. A szépel szórész = ógörög ld. széb|ó

szép|ít fényesít, ragyogóvá tesz, ld. széb. A gyök ld. SZÍ

szip|orka tüzes testnek kipattanó izzó részecskéje. A gyök: szip, mely azonos a ld. szép = ragyogó, fénylő szóval. A végső gyök: ld. SZÍ = ami ragyog, fénylik

szikra égő test kipattanó, izzó részecskéje. Különösen régente sok helyen jelentett égő szenet és parazsat is. 1) Bizonytalan, hogy a szikra szó a) a sziporka szó összevont, avagy b) a ld. szí gyök k-val toldott alakja-e. Ez utóbbi esetben olyan jellegű szó a szik, mint a csök, ták, rák. Szik szabályos képzéssel lehet szik|or (mint pl. kap|or, bok|or) melyből hangátvetéssel, vagy magánhangzó kieséssel adódhatott a szikra szó. E b) változatot látszik igazolni, hogy a latinban sacer és sacra egyaránt megtalálható, avagy például sacer többese: sacres. Ami a magas és mély hangrendet illeti: szikra és szakra ugyanaz – lásd a következő, 2). pontot –, amit igazol a persza szikár vagy szakár, héber zohar, arab zahara, egyaránt sziporka, szikra jelentése. Továbbá bármelyik is érvényes az a) és a b) közül, a sziporka és a szikra szavak gyökének azonosságáról kétségünk sem lehet, hiszen ötletszerűen váltogatva használjuk ma is a sziporka és a szikra szót. Ugyanígy az angolban is nyilvánvaló a jelentés egyezése, ahol a sziporka szó ld. spark hangzásúvá vált, s egyaránt jelent sziporkát és

szikrát. A sziporka és a szikra jelentésbeli egyezése csakis a közös ld. SZÍ (fénylik, ragyog) gyökből adódhat, lásd ott. Szikra a szlávban hangátvetéssel: iszkra 2) Valaha a gondolatot, lelket, hitet tűznek, lángnak, parázsnak, szikrának tekintették. Ezt a gondolatot őrzik e kifejezéseink is: lánglelkű, lángész, lángelme, a tudás szikrája, kipattant az agyából a szikra, isteni szikra, sziporkázik, azaz telve ötlettel a beszéde, gondolatszikra. Az utolsó szikra kialvása a lélek halálát jelenti. Hogy a lélek, a gondolat tűz, parázs, szikra, s hogy mindez egyúttal tisztaságot is kifejez (pl. tisztító tűz) annak igen mély és ősi gyökerét jelzi pl. a hős szó jelentése: tűzzel, hévvel teli ember, s a hisz, hit gyöke is a hő, hev. Így érthetők meg az izzó szenvedély, belső tűz, fény gyúlt az agyában, megvilágosodott stb. kifejezések is. De így érthető meg az is, hogy szikra = szakra, latin sacer. Sacra a ld. SZÍ alapgyök közvetlen jelentéséből fakadóan szentet is jelentett, pl. latin sacer = szent, sacro = szentel, sacrum = szent tárgy, lásd ehhez a ld. szen|t szó magyarázatát is.

szín1 ld. szí, ld. SZÍN/1). Jelentése tiszta, ragyogó. A színes szó azt fejezi ki, hogy nem szürke, fekete, hanem ragyogó. Ezt fejezzük ki azzal is, hogy ha valaminek a színe már nem ragyogó, tiszta, akkor azt fakónak mondjuk. (Fak|ó fek|ete és vak gyöke ugyanaz.) Színek: piros, kék, zöld, sárga, narancs stb.

szín2 (szumér) [Sin] Hold, azaz fénylő, ragyogó, ld. szí, ld. síN. Ur városának védője. Színt Nanarnak is nevezték

szín|ház ld. Szín/5)

szín|lel hamis látszatot kelt, valami más színűnek igyekszik tűnni, pl. színlelt beteg, avagy ellentétesen: „a valóságosnál jobb színben tünteti fel magát”, ld. Szín/4)

szín|pad ld. Szín/5)

szin|te valaminek színét, látszatát jelenti, pl. „szintúgy”, „szintolyan”, „szintannyi”, „olyan színezete van a dolognak”, „színtazt akartam,, v.ö. Szín/4). Használatos „majdnem”, „csaknem” jelentéssel is, pl. „szinte ugyanaz”, „szinte belebotlottam”, „szinte belehaltam”, „szinte látom”

szin|tén ld. szin|te

szí|t fénylővé tesz, felragyogtat. Gyöke ld. SZÍ, melynek jelentése: fénylő, ragyogó, lásd még ld. Szín 1)-et is. ~ úgy képzett szó, mint a fűt, süt, lát. Pl. szítja a tüzet, parazsat: élénkíti, felragyogtatja. Bizonyára tűzlobbantás, avagy parázslás, izzás élénkítésének gondolatából fakad a „gyűlöletet szít”, „ellentétet szít” kifejezés

szkén|é (ógörög) [σκηνή] = szín|é (scen > szín ld. SZÍ/2): kocsiernyő, mennyezet, fedett hely, általánosítva: sátor, kunyhó. A ~ szó azonos a szín szóval, ld. szín/5

szkén|ém|a (ógörög) [σκηνημα] = szín|ém|a (scen > szín ld. SZÍ/2): sátortábor, fészek. Szkén = szín, ld. szín/5). Szkén|ém = szín|em úgy képzett szó, mint ter|em, jár|om, hal|om

szkén|ikósz (ógörög) [σκηνικός] = szín|ikás (scen > szín ld. SZÍ/2), magyarázatát lásd: ld. scenikus

szkén|osz (ógörög) [σκηνός] = szín|osz (scen > szín ld. SZÍ/2): test, tetem. Szkén = szín, külsőt, látható részt is jelent, ilyen értelemben jelent testet is. Ez teljesen egyértemű a ld. Szín/2) jelentéséből, ld. még: ld. schein|tot

szkén|ószisz (ógörög) [σκηνωσις] = szín| ezés (scen > szín ld. SZÍ/2): sátor építése. Ugyanis szkén = szín ld. szín/5, ld. scen|a. Azonnal megértjük szkén|ószisz és a szín|ezés szavak teljes azonosságát és a szó jelentését, ha tudjuk, hogy a szín (szkén) itt ld. szín/5) értelemben szerepel, mint pl. kocsiszín, továbbá az ógörög -ószisz [-ωσις] azonos a mai -ozás, -ezés (valamit, valamivé tevés) toldalékkal. (Pl. elatt|ószisz [ἐλάττ|ωσις] = alatt|ozás, azaz kisebbítés, „kisebb|ezés".) Eszerint pl. a (kocsi)szín|ezés = (kocsi) szkén|ószisz = (kocsi)szín építése, létrehozása. Megjegyzem, hogy a szkén|ószisz egész pontosan azonos a mai szín|ezés szóval, csak ma e szóban a szín alatt a ld. Szín/1) jelentésárnyalatát értjük, s nem a ld. Szín/5)-ét

szkéno|graph|ia (ógörög) [σκηνογραφια] = szín|rov|ia (scen > szín ld. SZÍ/2): díszletfestés (ró = ír, rajzol), úgy is mondható, hogy színrajzolás, színrovás. Magyarázata: ld. sceno|graphia

TÁK, TAKARÓ, TÓGA ÉS TÉGLA

A gyök: tak, ták, magas hangon tek, zöngésen ejtve: teg, tég.

Jelentése: 1) valami fedése, 2) összeillesztés, 3) összerakás, készítés. (Bár mindhárom pont végső jelentése ugyanaz, de a szavak könnyebben összevethetők e csoportosítással.)

A ták, tak gyökből: ták|ol, ták|olmány, tak|ar, tak|aró, tak|argat, tak|ony: mert ez meg belül takar, illeszkedik. Kitakar, betakar, takarékos (összerak, -illeszt). Pl. szénát betakarítani: egybe rakni, összehordani. Ez a takarmány. Így értendő a tak|arítás szó is: a szemét összehordása.

1) FEDÉS, FEDŐ:

Latin tec|tum (tákt-um) = fedél, tec|tio = fedés.

Tek k > g: teg. Ógörög tég|osz [τέγος]= tető, mennyezet, angol tegmen = szárnyfedő, belső maghéj, latin tég|o = takar, tóg|a = mez, ruha, tég|esz [tĕges] = szőnyeg, gyékény, tĕg|imen = tak|aró, lepel, tĕg|ulum = fedő anyag, fedél, tĕg|ula = fedőlap, tetőcserép, azaz fedésre való lapos kő. Ez tehát a tég|la szavunk, még ha „el (le) is csúszott" kissé a jelentése az oldalfalra. Bizonyára abból az okból, hogy egykor kőlapokkal fedték a tetőt, de magát a falat is vékonyabb kőlapokból húzták fel.

Szlovák teh|la, olasz teg|ola, német (t > c) Zieg|el = tég|la. Német ziegel rot = tégla rőt, azaz téglavörös.

Tek, tak a németben (t > d):

tak|el|n*	ták|ol|ni	felszerelni
deck|el|n	ták|ol|ni (tak|arni)	fedéllel ellátni
Deck ták	fedélzet (hajón)	
Deck|e ták|e	takaró, paplan	
deck|en	ták|ni	fedni, borítani
Deck|er	ták|er	cserepező

*A magyar -ni, -eni a németben elvesztette az i hangot, így lett belőle -n, -en. (A -ni a hindiben pedig -ná, pl. rakhná = rakni.)

Ógörög tég|eosz [τέγ|εος] = tetős. A tég gyök sz előhanggal sztég|osz [στέγ|ος] = tető, ez „á” fosztóképzővel: á|sztég|osz [ά|στέγ|ος] = tetőtlen: ez az asztag szó. Asztag jelentése tehát: fedetlen, szabad ég alatt felhalmozott (általában takarmány).

Tek, teg, mintegy tok: tég|ely, teg|ez. Tégely a latinban: tegula (mintegy tégelye): lábas, serpenyő, tégely. Teg|ez = tok, melyben az íjászok a nyílvesszőket. Tok jelentésű az ógörög théké [θέχη], további jelentése: doboz, láda, koporsó.

A teg|ez és a tok|mány formára és feladatra ugyanaz. Tok|la: bőrszerű burok. Latin théka [thēca] = fedő, tok, boríték, szelence.

Ták, mint pl. tak|ar|ó, g-vel: tóg|a, t-c, k-h kiejtési változata a cih. Vánkosciha: a vánkos takarója. Ez, mint „felhúzott”, áttételesen jelenthet húz, húzást is: német zieh|en = húzni, s a gyök miatt úgy értendő, hogy takarni: „tákni”. Aki cih|el|ődik: vacakolva, immel-ámmal öltözködik. Cih|a, cs-vel: csuh|a, csuh|é. Csuhé a kukoricacső (lefosztott) héja, csuha szerzetesi öltözet.

Tak t > d módosulattal: dug, s ez úgy érthető, hogy takar, itt értsd: rejt. Ez a dugó szó végső érteménye is. Ták t > sz módosulattal: szák, iszák, zsák. E jelentés igazolása a CzF szótárból: „Vámbéry szerént a csagataj takar am. takaró, lepel, zsák; honnan takardsuk zsákocska; továbbá taghar am. tarisznya.” Ógörög szákk|osz, vagy szák|osz [σάκκ|ος, σάκ|ος] = szák, iszák, zsák, áttételesen bánat jeleként viselt zsák|ruha. Latin szág|um [sag|um] = vastag szövetből készített köpeny, szakk|usz [sacc|us] = szák, zsák, szakk|o [sacc|o] (értsd: szakk|ol) = szák|ol: zsákon, zacskón átszűr. Orosz szak [сак] = zsák, vászontáska, német Sack = zsák, Säck|el, Säck|en (szákni) = zsákolni, Sack|gasse = zsák|utca, Sack|laufen (zsák|(ban)|futás). Ógörög szék|osz [σηκ|ος] = karám, odú, mint fedett, takart hely.

A zacskó szó hangátvetéssel lett a zsák|csó szóból. Zacskó hangkieséssel: acskó.

2) ILLESZTÉS, ÖSSZERAKÁS:

Tak, ták = illeszt, összerakból a tak|ács (valószínűleg tákosó, mint lépcső eredetileg lépeső, hágcsó eredetileg hágosó volt). Magánhangzó kieséssel ebből a szláv tk|ács.

Latin tac|tio = érintés (áttételesen érzés is). Ógörög á|thiktosz [άθικτος] = nem érintett valamitől, érinthetetlen. (Az á- tagadó szó, mint á, dehogy.)

Tákból a latin tex|o = sző, azaz összetákol (x: a k utáni sz csak díszül ejtett hang, mint pl. fek-feksz, nyug-nyugsz). Hasonlóan ták|ból a latin tex|tor (értsd: ták|t|or) = tak|ács, tex|t|um (értsd: ták|t|um) = szövet, tex|t|us (értsd: ták|t|us) = szöveg, szövet, mert a beszéd is szövedék, a mesét is szőjük, tákoljuk, tex|t|ór|i|us (értsd: ták|t|or|i|ás) = tak|ács-szerű. Az ács is tákol: a gerendákat, léceket tákolja, illeszti egybe. Ógörög ték|t|on [τέκτον] = ács, tek|t|ainó [τεκταινω] (ták|t|onyol) = ácsol, szerkeszt.

Tek|nő (tek|enő, tek|enyő), török tek|ne ua. Teknő valószínűleg mint tok értendő.

Diogenész egyiptomi szövegben így szerepel démotikus írásjelekkel: Téekenesz. Ha a téek szótőt ták, ték-nek értjük, s ezt megtehetjük, mert ógörög szóról van szó, akkor Diogenész neve: Tekenős, teknős. Ez nagyon jól illeszkedik ahhoz, hogy éjjelenként egy hordóban aludt. Hiszen akinek, aminek tákja, teknője van, az tek|nyős, tek|nős, tek|nőc. Ennek a gondolatnak az azonossága világosan kiderül, ha összevetjük a két képet:

Diogenész. John William: Waterhouse, 1882. (Részlet)

Tekenős > tiékenész > diogenész ő is.

Ógörög teük|hó [τευχω], valójában teükh|ol) érteményű = ták|ol: épít, készít. A remek ták|olmány: ógörög tekh|néma [τεχνημα] = művészi munka. A tekh|nikosz [τεχνικός] szó pedig egész pontosan azonos a tek|nikás szóval: szakszerű, mesterséges, azaz jól kiagyalt.

Ták-ból tehát a tech|nika, mai magyarul: tek|nika, és a tak|t|ika is, mert mindegyik ták|olmány.

Az illesztés érteményből a tac|t|us (ták|t|asz). Vagyis nem véletlenül „hajaz" egymásra a tekenő, tek|nika, tak|t|ika, tak|t|us: ták mindegyik.

Ták = összeillesztésből, illeszkedésből az angol tac|t|ion = érintés, s így mi értjük is, hogy az angol tec|t|onic miért szerkezettan, a tec|t|orial miért „fedőhártya". Mert ták, tek: fed, takar, illeszkedik.

3) AZ ÓGÖRÖG KORBAN A GYEREKET IS TÁKOLTÁK

Tek|nó|ó (valójában teknóol) [τεκνόω] = gyereket nemz, szül, azaz tákol. Ez a tak|ny|ol szó, valójában ták|ony|ol. De nem a takonyról van itt szó, hanem a tákolásról = létrehozásról. Csupán az egybecsengés ad alkalmat a szójátékra. Vagyis a tak|ny|os szó ták|oltat jelent, hiszen ték|osz [τέκ|ος] (azaz tákosz) = gyerek, ivadék.

Ógörög tok|eüsz (~tákos, tákász) [τοκ|ευς] = nemző atya. Mivel a tok és a ták nagyon hasonlít a tök szóra, mi több ugyanaz a szó, ezért bizonyára ősidők óta vicc forrása a ták|os (nemző) és a tök|ös (férfi) szavak felcserélése.

4) S végül a legderekasabb tákolóról:

Ógörög tik|t|ó (valójában: tik|t|ol) [τικ|τ|ω] = szül, világra hoz, létrehoz, előidéz, költ, azaz tákol. Bizonnyal a régiesen tik, mai kiejtéssel tyúk szó ez, minthogy lényege is éppen ez. (A toj viszont a tol szóval azonos: a tolást kitolja magából. Mindegyik tojás egy tolás. Megjegyzés: tol: to-ol, tá-ol, azaz távolít.)

ták, tek, ték, tekh, teükh, teh, tec, tac, tok, tik, tex, teg, tég, tóg, sztag,
szák, zsák, szág, szék, sack, säck, szakk
egyetlenegy gyökszó – huszonkét féle kiejtéssel.

HALADÓKNAK:

ÓLOM, OLVAD, FOLY

Itt tán tíz- avagy több tízezer éves szógyök történetébe pillanthatunk bele.

Az ó időben, térben távolit, távolodót, egyben szétterjedőt, szétterjedést jelent.

Itt most a szétterjedő, szétterrülő, kifele, elfele halad, távolodó, távoli jelentés tartományát tekintjük át részletesen.

1. Ó, OL, OLU, OLV

Az ó tovább képezve úgy, mint pl. a haj-ol szót: ó-ol > ol. Ol jelentése tehát: valamerre távolodik, szétterjed, szétfele tart, szétmegy. (Az ol-t most jól jegyezzük meg, ennek útját követjük.)

Az ol tovább képezve, mint pl. a tol|ó szót: oló. Sokszor nehéz megkülönböztetni a lecsengető magánhangzóval ejtett olu szótól. A szóvégi magánhangzó v-vé is válhat: olv.

Olu, olv, ol minden, ami szétmegy, folyékony, avagy folyékonyság, haladás jellemző rá. Mint pl. az asztalra kitett jég esetében látjuk: szétterjed. Áttétellel: áramlik, szétáramlik, árad, avagy szét megy. E gyök áll az olv|ad (oluad > olvad), olv|aszt, olv|adék, ol|d, ol|d|at stb. szavakban. Innen érthető meg az olv|as szó értelme is, mert az írt szöveget fel kell ol|dani. Nyelvünk rejti is az eredeti jelentést: „folyékonyan olvas". Ol „szétmenés" jelentése magyarázza, hogy a bütyköt is kioldjuk. Igeirányítóval: megold, felold, leold. „Kereket oldani".

Ol kettős magánhangzóval oil, a magyarban ol|aj. Latin ole|um, német Oehl = olaj, s eleve magyaros kiejtéssel: tót ol|ej, lengyel: ol|ey, stb. (A j végződés ugyanis sok magyar szóban megtalálható: karaj, paraj, ganaj, tutaj, s ilyen alakú az olaj, végső soron a német Oehl szó is.) Az ol, olaj szó magyarázza meg az ol|iva növény nevének jelentését, mert hogy magvából nyerhető az ol|iva ol|aj.

Tehát az ól|om = ól|m, megnevezés oka is az, hogy olv|adékony tulajdonságú fém. Régi oluföld olyan föld, mely hevítve elolvad, s üveg, máz készíthető belőle (Czuczor-Fogarasi).

ÓL, OL > ÓN

Az ón szó azonos az ol gyökkel, csak az l hang n-né vált, ami a magyarban gyakori jelenség. Pl. dal|ol-dan|ol, ott|hol-ott|hon. (A v és az l is gyakran helyet cserél: bév|ül-bel|ül.) Jól igazolja ezt az l-n hangcserét az orosz ólovo [óлово] szó, hiszen jelentése: ón.

Az ol gyök on, ón kiejtési változata áll az on|d|ó, on|t = ön|t, m változattal omol, omlaszt, ömleszt szavakban is, mely szavak eleve megvilágítják az ón szó jelentését. A fenti szavak b-vel ejtve: bomlaszt, bomol, bont (bont eredetileg bomt).

OL, OLU > LÉ, LEV, LAV

Az ol, olu, olv szó gyökfordulással: lé, lev. Az ógörögben is megvan: lüó, lüa [λυα, λυω], továbbá a latinos lev|endula (ugyanis fürdővízbe tették), s a lav|acrum = fürdő) szó elején is a lé, lev szógyök áll.

Ugyanakkor latin solvo, felbontva: se-olvo = old, feloldoz, amiből kiderül, hogy e szó pedig nyilvánvalóan az olv gyököt tartalmazza. Ugyanígy a magyarban is együtt él az olv és a lev. Tehát lé, lev és ol, olv eredetét tekintve ugyanaz a szó, csak e kétféle kiejtéssel maradt fenn mára. Pl. a lava, láva is lev, ugyanis lé állapotú. Az őszibarack is lehet lev|es: lé|dús.

Latin lav|o, tulajdonképpen lev|el, lev|ez = mos, áztat, leöblít, öntöz, nedvesít. Angol lav|e = mos, fürészt, lav = mosdó, WC. Latinban lav|andria = mosó hely, lav|ator = ruhamosó. A lav|or: lé tartó edény, angol lav|er = mosdóüst, karcsú füles kancsó. A lav|ór jelentését jobban átérezzük, ha magas hangon ejtjük: lev|er = lé-er, mely úgy képzett szó, mint pl. a ved|er (végső soron „víz|er").

Orosz lív|eny [ливень] = zápor (tehát egész tisztán: lev|eny), valamint lív|mja [ливмя] (értelemszerűen lev|mja) = ömlik, patakzik.

A lé, lev gyökből kis torzulással: latin liqueo = folyó, híg, liquiditas = folyékonyság, hígság.

A lőre szó a Czuczor-Fogarasi szótár szerint a lé-erő összevont alakja. Jelentésének magyarázata: préselés után vizet öntenek a törkölyre, s újból préselik, tehát lőre végső soron borízű lé. Lőr|e a latinban: lor|a, vagy lore|a, az olaszban: lor|e, a németben Lauer.

OL > FOL(y)

Gyakori, hogy a szógyök kezdő mássalhangzója kiesik, avagy ha valami miatt már csak magánhangzóval kezdődik a gyök, akkor eléje kerül egy mássalhangzó. Mint pl. oszlik-foszlik, bámul-ámul, latin hervum-ervum. Az ilyen változási lehetőségeket jól mutatja a veteményt, zöldséget jelentő latin holus = folus = olus: ez egy szó, három féle kiejtéssel. Ilyen változás látható az ol esetében is: ol - fol, lágyan ejtve: foly.

Sajnos nem tudom megmondani, hogy fol > ol, avagy ol > fol-e a szóalakulás iránya. Ettől függetlenül így már teljesen megérthető az ólom szó, hisz teljes az egybeesés: ól|om = fol|om: tehát olyan valami, ami folyó tulajdonságú. De ide illik a foly|om > foly|am szó is.

Folyó egész biztosan eredetileg folo|u. Ez az angolban: flo|w = folyás, ömlés, tovább képezve: flu|id = folyékony, gördülékeny, könnyed, flu|ent = folyós, cseppfolyós stb. Az l hang megjelenése régi lehet, hiszen a hétfalusi csángóknál futár = flújtár.

Latin flu|o = foly, olvadozik, flu|men = folyás, ár, fl|uctus = ömlés, folyás, özönlés, flu|ens = folyó, szétfolyó, flu|idus = folyó, folyékony, híg, fluxus = folyó, s áttételesen omlatag, hullámzó. Ezáltal a flexibilis és a fluktáció szó valódi jelentése is jól megérthető. A magyarban: foly|ós, foly|am, foly|adék, foly|dogál, foly|amat, valami foly|amán, foly|osó, foly|at, foly|tat, foly|tatás, foly|ton, foly|vást.

Előtéttel: elfolyik, lefolyik, szétfolyik, megfolyik, átfolyik, ráfolyik, túlfolyik

Aki tehenet fej (fu-ol): kiárasztja, kifolyatja tejet. Ebből megérthető a bányász munkájára vonatkozó fejt szó is.

A Czuczor-Fogarasi szótárban a folyó szó jelentései között a 9. pontban szerepel: „a Bécsi codexben am. futár (cursor, veredarius)". Tehát itt a foly, foly|ó szó foly|amatos haladás értelemében szerepel. Ez az alapjelentés áll a foly|ó|írás szóban is. Hogy a fut|ár folyó is lehet, nem meglepő, ugyanis folyamatos haladást jelent a fut szó is. Aki fut: árad, halad, mintegy szél módjára fúva, sebesen. Így értendő az angol foot = láb, csak kis jelentésmódosulás történt. Ma is egyenértékű jelentésű a fut és a foly|ik. Pl. kifut = kifolyik a leves, a tej, de a forrás vize is. Angol (francia eredetű) fountain = forrás, szökőkút, vagyis olyan hely, ahonnan előárad, előfolyik a víz.

A fú, fut szó más nyelvekben: kínai fu = fut, latin fúga = futam, fúgio = elfut, menekül. További egyezések a Czuczor-Fogarasi szótárból: „fú v. fúv, fúj fúl (= fu-úl), fojt v. fujt (= fu-ít) és fut igék származékaikkal együtt (lásd később az f-p változatokat is) megvan /.../ a héber fuach, arab fach, aram foch, német wehen, weg, Wind, latin veho, ventus és flo, cseh wjti, szanszkrit vá, hellen φυσα (szél, fuvalom), finn puhun (fuvok), csagataj pul-ab (fuván), pul-adï (fúva; Abuska), sínai (kínai) nyelven: fúng (fú) stb. szókban." Ez utóbbi, a kínai fung (fú) azonos a magyar fing szóval.

Fú, képezve foly (fu-ol) tehát jelent szabad haladást is, mint pl. a foly|osó, foly|tat, foly|ton, foly|amatos stb. szóknak csakis ez a jelentésük. Ilyen szempontból a foly természetszerűleg jelenti azt is, hogy szabadon úszik, halad, ami pl. a „folyékonyan beszél" kifejezésben is látható. Lásd: német flott = szabadon úszó, Flotte = hajóhad, Flosse = uszony, Flöβe = tutaj, úsztató hely. Ugyanakkor eredeti jelentésben: flieβen = folyni, ömleni, Flieβ (folyasz > folyás) = patak, Fluβ = folyó, Flut, mintegy: folyat (névszó) = áradat. Valószínű, hogy a német flott = élénk, szabad szó is kötetlen mozgás, mint szabad folyás értelmű, ugyanis jelenti ezt is. Ezt támasztja alá a német fliegend = lebegő, repülő szó is.

FUVOLA, FLUTE, FÜTTY

Az előbbi, utolsó szónál láttuk, hogy flu|t = áradat. Ebben az értelemben a fúj, avagy fú szó is annyit jelent, hogy áraszt, történetesen a levegőt. Ezt igazolja, hogy a latinban fluo = foly, valamint flo = fú, ráadásul ez utóbbi még annyit is jelent, hogy: olvaszt, önt, tehát teljes mértékben összeforr minden eddigivel. Végül is a fúj|ás = fúv|ás így levegő ömlesztését, árasztását, folyását jelenti. Pl. fú a szél: árad, mintegy folyik a levegő. Végül is fú és foly egyazon gyökű.

A fu-ol: fu|l, szóval azonos a fuv|ol szó. Fuv|ol és fuj|ol ugyancsak azonos, jelentése: fú valamit. Innen adódik a fuv|ola, v-j különbözettel: fuj|era, s ebből hangátvetéssel: fu|rulya szó. (Tehát nem azt jelenti, hogy fúrt lyukak vannak rajta.) Fuv|ola fl változattal: fl|óta, fl|auta, fl|őte, német fl|öte. Ugyanakkor latin fluto = foly, német fluten = ömleni áramlani, és ezzel ismét igazolódott, hogy a fú a levegő folyását, áramlását jelenti, s a furulya, flőte, fuvola arról kapta a nevét, hogy levegő áramlik bennük, azaz fúvós hangszerek.

Fúvás a fütty, fitty is. Sípoló eszköz: fütyülő. „Fittyet hányok rá": fütyülök rá. Hogy a füty valamikor fúj kiejtésű lehetett, jól igazolja a „fújja a nótát", azaz fütyüli. Az erős szél is fütyül. Fütyül az ógörögben: phüszaó [φυσαω] (értsd: phüszáol) = kifúj, fúj, kilehel (véleményem szerint ez a phüszáol szó alakult mára a fütyül szóvá), phüsza [φυσα] = (kovács)fujtató, lélekzet, szél. Latin fisztula [fistula] = fütyölő. Német Pfiff = fütty, Pfeife: síp, tilinkó, Pfeifer = fütyülő. (Pfeif|er hangtanilag a fuv|er szónak felel meg.)

Német Pfeife = fuve (síp, duda), s innen érthető meg az angol pipe = cső szó. Nyilván a síp lényege adja a cső értelmet: át lehet fúni rajta. Tehát fuve > pipe.

FO +K: FAK

A fo gyök k-val képzett alakja: fa|k, fe|k. A forrás is, a kelés is fak|ad, innen a fek|ély szó. Dalra fak|ad, ki|fak|adt belőle a sírás, avagy a nevetés. Aki fag|gat, valójában fak|gat, az azt szeretné elérni, hogy az illetőből fak|adjon ki az, amit elhallgat. Vizet is lehet fak|asztani, de a bimbók is fak|adnak. Egyezik vele az „arab fakk, finn pakoan (fakadok)" (Czuczor-Fogarasi).

FO > PO, PI, PIV

A fo f > p kiejtési változattal (mint pl. foly, flu a szanszkritban plu): po. Lásd pl. az olasz Po folyó nevét, mely a fentiek szerint csupán vizet, folyadékot jelent. Po magas hangrendben: pi, ez áll egy másik olasz folyó, a Piav|e nevében. E pi gyököt tartalmazzák e szavak is: pió|ca, pi|si, pi|sás, pi|sál, pö|ssent, pi|ss, pi|soar, pi|a, pi|álás, pi|ty|ókás stb. E pi gyök számtalan nyelven megtalálható, mint pl. ógörög pínó [πίνω] (értsd: pínol) = iszik, a szlávban: pijavka, piávka, pijavica. A szláv pivo sört jelent ugyan, de folyadékról van csak szó.

Szakolczai Árpád észrevétele, hogy olasz piov|e = esik az eső, ugyanakkor pio|mbo = ólom. Ez az egybeesés egy újabb bizonyíték az eddig leírtakra. Olasz piombo és latin plum|bum (ól|om) pedig csak kiejtésben térnek el kissé egymástól. (A piombo és plumbum között épp olyan i-l hangváltás van, mint a piac = placc szóban.)

Fou második magánhangzója szabályszerűen mássalhangzósodott, s mint oly sok szó esetében, főként j, v, h hanggá vált. E folyamat eredménye a fent említett piv, pij gyök is. Ez h-val: pih, poh, s mint folyadék tartó alkalmatosság: poh|ár. Úgy képzett szó, mint a vöd|ör, med|er, csup|or szavak.

POHÁR: „Egyezik vele közelebb a régi felső német pehhar, szláv pehár, pohár, román peharu, a rokon hozzá az általános német Becher, régi szász biker, svéd bägare, latin poculum, görög baukalion [βαυκαλιον], bikosz [βικος], franczia bocal stb. Alapját valamennyinek talán az ivás, ital fogalma (latinul: poto, potio) teszi, melynek gyökhangja a görög, latin, szláv stb. és magyar nyelvekben közös, épen úgy, mint az evésre vonatkozó szóké. V. ö. PITI. A magyarból elemezve hangváltozati, és előtéti hasonlatnál fogva pohár lehet am. ivár, ihár, pivár, pihár, pohár; így módosúl az i részint p előtét által ezekben: iti piti, ityók pityók, részint mély hangu szókban o-val váltakozva, gyilk gyolk, csima csoma, csimbók csombók, ih juh, ig jog, sivó sovány silány, stb. Az ár képző oly magyaros benne, mint a sugár, kosár, bogár, agár, madár, hinár, hajcsár stb. szókban. Czuczor-Fogarasi)”

A pint szó gyöke ugyancsak pi. Török pinte, német: Pinte, olasz: pinta, cseh: pint, francia: pinte, angol pint.

Pince: folyadék, pontosabban bor tároló.

PIV > IV, ISZ

A fenti idézetben olvashatjuk, hogy hangvesztéssel piv: iv, melyből iv|ó, iv|ászat, isz|ik, it|al, itt|as, in|na (isz|na), igy|ál (iszjál), felitat, leitat stb.

It|ce, ice: ital mértékegység, pl. egy ice bor. Két it|ce egy pi|n|t.

FÚ > PÚ, PHÜ, PSZI, PIH, PIF, PÖF

A fo, fú, fuv f > p változatának, a pu-nak egy másik jelentős szóbokra is kialakult. Az előbb bemutatott pu, pi áramló folyadékot jelent, de mivel csupán áramlásról van szó, levegő áramlását is jelenti, lásd az előbbi, Fuvola, flute, fütty alcím alatt. A fuv, fu = pu azonosság kitetszik abból is, hogy szabadon cserélgetve használható a fuv|int és a pú|zik szavakat. A pu, pö gyök áll a pufog, puffan, puska, pöffen, pöfög, pöfékel szóban. Pöfeteg (pl. gomba) egyezik a fuvatag szóval: mintegy felfútta magát.

A puska szó a Czuczor-Fogarasi szótárban: „A pu hangból lett pus, innen pusog, azaz, pú hangon szól; ez igéből pedig pusogó, pusoga, puska fejlett ki.” A pukk szóról megjegyzi a Czuczor-Fogarasi szótár, hogy „a perzsában is puk”. Puk, pl. puk|izik. A k hangsúlyozásával erőteljesebb fakadást fejezünk ki: pukk, pukk|an.

Pöf p-b módosulattal: böf, böff|ent, böf|ög (azaz pöf, pöff|ent, pöf|ög, amit mondhatnánk úgy is, hogy puf, puff|ant, puf|og, amiből látszik, hogy a magyarban nagy jelentősége van a magánhangzóknak: ezek finomítják a jelentést). Német puff|en (puffni) = puf|ogni, puff|anni.

Fú, fuj áttételesen utálat kifejezése is lehet, mintegy „fújok valamire”. A Czuczor-Fogarasi szótárból: „Egyezik vele a hellen φευ [pheü], φυ [phü], latin phi, vah, német pfui, franczia fi (donc) stb. V. ö. PIHA.” Tehát az f hang ph [φ] ejtése, illetve e kettő keveredése révén keletkeztek a fú e kiejtései: pfü, pfú, pfuj, s végül pih|a, miből: pih|eg, értsd itt: kifújja magát, s ebből áttételesen: pih|en, pih|enő, pih|enés, pih|ent. A Czuczor-Fogarasi szótárban: „pih gyök eredeti jelentése: fuvás, s rokon hangokban egyezik a fú szóval”.

Piha, pihé az ógörögben egészen díszes kiejtéssel is megtalálható a már említett phüsza [φυσα] = (kovács)fujtató, lélekzet, szél szóalakon túl: pszükhé [ψυχη] = lélekzet, lehelet, így végső soron fújás. Egyben jelent életet is, hiszen csak az él, aki lélegzik, ide illő szóval: piheg (pih|eg). Pszükhé, más kiejtéssel: pszih|é szó töve, a pszih teljesen egyezik a pih, mint piheg szóval, mint ahogyan a pszükh|ó [ψυχω], értsd: pszükh|ól egyezik a pih|el (~ piheg) szóval. E szóból van a pszih|é és ebből a pszih|ológia szó. A pszükh|ikósz [ψυχικόσ] (értsd: pszih|ikás, pih|ikás ~ pih|egős) = szellemi, élethez tartozó. (Tehát pih és pszih egyazon szó, ugyanúgy, mint a lél|ek szó gyöke is egyezik a lehel|et szó gyökével. A lél, sumér lil, valamint a lehel ugyanaz a szó, hiszen mint látjuk régi írásemlékeinkben: egyik neves vitézünket egyaránt írták Lél-nek is és Lehel-nek is.) A pszihé szó alapgyöke, pszi [ψι] (lélekzés, pih|egés) áll az görög pszith- [ψιθ-] szóban, melynek jelentése: suttog, susog, súg, azaz halk hangot ad ki. Ezt a pszith- [ψιθ-] szót csak kis kiejtési módosulattal felszólításként használjuk: pszit!, vagy piszt! = suttogj! Szintén levegő áramlását jelenti: pus|mog, pissz|en.

Mint amit a legkisebb fuvallat is megrezzent: pih|e, pih|és, peh|ely.

Peh|ely átvetéssel: pelyh. Ebből: pihekönnyű. Áttétellel: puh|a, puh|ít, puh|ul, puh|ány, puh|atol, puh|atolódzik.

Csupán a felfúvódást fejezi ki: pöf|eteg, pöff|esz-kedik, pöff|ed, puff|ad, puff|ancs (felfújt).

Mint kiterjedt, belülről dagadó forma: poc|ak, puf|ók, s még áttételesebben: pof|a, ebből: pof|on. Pofa kicsinyezve pof|i, puf|i.

Szavaink magánélete

ELŐZETES

Ha elmondható a magyar nyelvről, hogy az ősnyelv legkevésbé változott képviselője, akkor szükségszerű, hogy legkönnyebben belőle magyarázhatók meg az ősnyelv más, gyorsabban módosult változatainak szavai. Ezt itt számos kiejtési módosulás bemutatásával igazolom s egyúttal a magyar nyelv néhány érdekességéről is szólok.

Azért mutatom be ezt a pár példát a legjellegzetesebb kiejtési változások közül, mert látom szavaink, nyelvünk kutatóinak bizonytalanságát. És félelmét, hogy jaj, az "idegen" szó, ahhoz ne nyúljunk, az titokzatos, megközelíthetetlen számunkra. Épp ellenkezőleg. Csak a nyelvcsaládokat kell elfelejtenünk. Remélem, ebben segíthetek talán valamennyit itt is.

HANGVÁLTOZÁSOK

A szavak hangjainak kiejtése változatos, a módosulás gyakran váratlan, ezt akár a hazai nyelvjárásoknál is megfigyelhetjük. Sokkal érdekesebb a kép, ha egyazon szó egyes hangjainak különböző korszakokban, avagy egymástól távoli helyeken divatozó kiejtését figyeljük meg. Itt most főként alig figyelt hangváltozásokra mutatok példákat.

Jelölések: (A = angol, (L = latin, (Szl = szláv, (N = német.

H > S, SZ		**H > F**	
háp|og	sáp|og	hen|tereg	fen|tereg
herv|ad	sorv|ad	hor|da	for|da (L
hiv|ány	sov|ány	hál|a	fál|a (Szl
hörp|öl	szörp|öl	Hell|er (N	fill|ér
huny	szuny	hordeum (L	fordeum (L

H < > G, GY		H > B	
her|nyó	ger|nyó	hökk|en	bökk|en
hom|olya	gom|olya	Har|z (N	bér|c
hors(e) (A	gyors	hisz	bíz, faith (A
hal|uska	gal|uska	húz	bouse (A
hev|eder	gyev|eder	hars	bors, birs

B > P		K > G	
bizs|eg	pezs|eg	kóp|é	gób|é
búb	púp	kon|dor	gön|dör
bim|bó	pim|pó	korny|ad	görny|ed
böff|en	pöff|en	kör	gör
bul|ál	pály|ál	kac|ag	göc|ög

F > S		F > B	
fany|ar	sany|ar	fod|or	bod|or
föv|eg	süv|eg	für|t	bar|t (N
fatty|ú	satty|ú	fǎb|a (L	bab (bab|ó)
fod|or	sod|or	fa	Bau|m (N
für|ge (fürög)	sür|ög	fic|eg	bic|eg

H > K		M < > V, W WH	
haza, ház	kaza [casa] (L	ment	went (A
hiúz	khausz [chaus] (L	mos	wash (A
hin|ár	kin|ár|is [cinaris] (L	mit	what (A
hókás	Kaukáz(us)	mad (őrült) (A	vad
hár|tya	kár|tya	merre	where (A

K < > C, CS, SZ		P > F	
kormos	cirmos	pereg	forog
kaiser	cézár	pittyed	fittyed
komor	szomor(ú)	puszt(ít)	foszt
kopasz	csupasz	pödör	fodor
kammog	cammog	paszuj	fuszuj(ka)

H > SZN

Talán ez a legérdekesebb változás szógyök elején. Minden bizonnyal az első lépés: h > sz (mint pl. hortyan > szortyan), s aztán az sz utánra bekerült díszítésül az n hang, s így lett szn:

H > SZN (A	
hó	**sn**ow
hóföld (hómező)	**sn**owfield
hóhull(ás)	**sn**owfall (h-f)
horty	**sn**ort
hetyi (hetyke)	**sn**ooty

A szlovákban is **szneh** [sneh] = hó, sznezs|ity [snežit'] = "hózít", szótári jelentése: havazik. A szóképzés elárulja, hogy a szlovákban ez a szó biztosan nem az angolból való átvétel, hanem valamelyik eléggé régi magyar tájnyelvből való.

Még néhány jellegzetes hangmódosulás:

CS, SZ > ST

CS, S, SZ > ST	
csill *(apodás)*	**still*** (N
szöv *(et)* v-f:	**stoff** (N

* Stille nacht = csill nyugt (csillapult nyugt) azaz más szavakkal: csendes éj.

R > J

rob*(ot)*	**j**ob (A
hai**r** (A	ha**j**
há**r***(tya)*	hé**j**
hu**r**rá	ha**j**rá
komo**r**	komo**ly**
té**r**	tá**j**
zö**r**(ej)	za**j**
pi**r**(os)	pe**j**

K <> T A CzF szótárt idézvén: „Különben is a k és t mint kemény hangok néha fölcseréltetnek, mint: köp a székelyeknél töp. Kövér néhutt: tövér; s fordítva: töpörödik a székelyeknél köpörödik. (CzF)”

P > T: pücsök = tücsök

püszent = tüszent

pök = töp (székely)

S már csak futólag:

G > T: és|még = is|mét

G > GY: gug|ol = gugy|ol

N > L: dal|ol = dan|ol

GY > D: nagy|úr = nád|or

M > N és G > GY együtt: mag(as) = nagy

M > N, M > V: medü-nedű, nedv, továbbá med|er-ved|er (ami a nedvet, azaz nedűt, medűt tárolja)

GY > SZTY: gyep = sztyep

DÍSZÍTŐ HANG A SZÓ ELEJÉN

A szavak eleven életet élnek. Nem csak egyes hangjaik változnak gyakorta, nem csak esnek ki belőlük hangok, hanem semmit sem jelentő hangok is kerülnek eléjük, beléjük, mögéjük, nyilván a kiejtést ékesítendő. E téren is hatalmas tüzijáték figyelhető meg a szavak életében.

Itt most a szó elé ejtett hangokra mutatok példákat. Itt is érdemes megfigyelni, hogy a szavakra ragadt bogáncsok eltávolításával milyen tisztán bontakozik ki a Kárpát-medence ősnyelvének szókincse.

a) **S, SC** A SZÓTŐ ELŐTT

magyar	.....**hél**	**hél** = héj	ugyanis héj régen hél, v beékelésével: hüvely
angol	...s|**hell**	**hél** = héj	kagyló (mert két egymásra csukódó héja van)
német	Sc|**hale**	**hél** = héj	

b) **S, SZ** A SZÓTŐ ELŐTT

Angol-magyar viszonylatban:

angol	*magyar*	*jelentés*
s|**nail**	**nyál**	csiga (értsd: nyálkás)
s|**nivel**	**nyivál**	nyivál, nyavalyog
s|**ham**	**ham**(is)	hamis
s|**torehouse**	**tárház**	tárház, a magyarban szokás eléje mondani a rak szót: rak-tár-ház
s|**leazy**	**laza**	laza, foszlós
s|**plash**	**placcs**	
s|**pott-**	**pötty**	zsírfolt, festékpötty

Angol-német viszonylatban:

angol	.....**noze**	orr		.....**lick**	nyal
német	Sch|**nause**	orr		sch|**leck**(en)	nyal(ni)

c) **F** HANG A SZÓTŐ ELŐTT

angol	*magyar*	*angol jelentés*
f|**rounce**	**ránc**	ránc
f|**ray**	**roj**(t)	kirojtosodott
f|**lush**	**locs**	loccsan, öblítés, lefolyóvíz
f|**laff**	**leff**	leffeg: csapkod, verdes
f|**rame**	**ráma**	ráma, értsd: karima

d) **B** HANG A SZÓTŐ ELŐTT

angol	*magyar*	*angol jelentés*
b|**laze**	**láz**	lobogó tűz, ég, lángol
b|**rass**	**réz**	réz
b|**racket**	**rakat**	dúc, gyámfa, zárójelbe rak
b|**reach**	**rés**	rés, hasadék
	b|**rekeg**	rekeg
b|**roken**	**rokkan**(t)	törött, nem működő

e) **G** HANG A SZÓTŐ ELŐTT

angol	*magyar*	*angol jelentés*
g|**rate**	**rece, rács**	berácsoz, (tűz)rostély
g|**rab**	**rab**(lás)	megragadás
g|**roved**	**rovott**	rovott, kivájt
g|**rot**	**rot**(hadó)	kosz, szutyok, szemét
g|**rout**	fordítva: **túr**	túr

f) **P** HANG A SZÓTŐ ELŐTT

+ P	*a szó*	*jelentés*
p|**laccs**	**loccs**	
p|**löttyedt**	**löttyedt**	
p|**ress** (A, L	**ros**(k|aszt)	nyom, szorít
p|**raskat'** (Szlov	**roskad**	repedezik, recseg, ropog
p|**lašit'** (Szlov	**lázít**	riaszt, ijeszt

Most pedig nehezebb szófejtő példákat is mutatok, melyekben ugyancsak a díszítő hang a kulcs.

g) S, ST A SZÓTŐ ELŐTT

a németben, a szó kis kiejtési módosulásával együtt:

német	-s, -st	a szó meg-tisztítva	magyar (-en = -ni)	német jelentés
s|**pinn**|en	**pinn**|en	**fonn**|en (f-p)	**fon**|ni*	fon|ni, szőni
s|**puck**|en	**puck**|en	**pök**|en	**pök**|ni	pök|ni, köpni
s|**tosz**|en	**tosz**|en	**tasz**|en	**tasz**|(íta)ni**	taszítani, lökni
st|**reif**|en	**reif**|en	**rov**|en	**rov**|ni = **ró**|ni	csíkozni
st|**raf**|en	**raf**|en	**rov**|en	**rov**|ni = **ró**|ni	büntetni

* A főnévi igenév képző -eni, -ani, -ni. A németben kiesett az i hang, s maradt az -en, illetve a -n. Érekes, hogy a -ni a hindiben -ná, pl. hindi rakhná = rakni (ez is teljes egyezés, ezúttal a hindi és a magyar között).

** Német toszen = taszni (taszítani) azonos a toszni (közösülni) szóval, mely annyit jelent, hogy taszigálni, lökögetni, pontosan úgy, mint a mai németben.

DÍSZÍTŐ HANG A SZÓBAN

Először is lássunk hazai példákat a szó különböző helyein megjelenő, kiejtést díszítő hangokra. Ezek friss, mai példák, s hol így, hol úgy ejtjük őket:

bocsát	bocsá**j**t
búgattyú	b**r**úgattyú
dac	du**r**c(a)
ilyet	ilye**n**t
kopács	kopá**n**cs
mihelyt	mihely**s**t
muslica	musli**n**ca
sirám	sira**l**m
sutty	s**l**utty
szalag	salla**n**g
tunya	to**h**onya
tüsz	t**r**üsz, **p**t**r**üsz

Az l hang nagyon gyakori díszítő hang a szó belsejében, pl. peca = páca-pálca. (Aki pecáz, az pálcáz.) Íme néhány, ma már régiesnek tűnő példa, ahol egyes esetekben kiesett, más esetekben beékelődött az l hang:

ács	á**l**cs
ágy	á**l**gy
bocsássa	bo**l**csássa
csókol	cso**l**kol
csóka	cso**l**ka
csónak	cso**l**nak
kócsag	ko**l**csag
ócsárol	o**l**csárol
ócsó	o**l**csó
szőke	szö**l**ke
tócsa	to**l**csa
utósó	uto**l**só

Magyar-angol példák az l díszítő hangra, s látjuk, ha a díszt kivesszük magyar szót kapunk:

magyar	*angol*
búb	bulb, bleb
búbos	bulbous
bubor	bulbar
csap	clap
pép	pulp
ód(on)	old
sík	slick
sűrű	slurry
csever(ész)	claver
vad, vid(ék)	wild
gyú	glow
bak(hát)	balk

Még néhány példa az l-re, mint díszítő hangra:

magyar	*+ l, angol*	*+ l, német*	*+ l, orosz*	*jelentés*
hát		halt		hát, persze
sík	sleek			sík, sima
ód(on)	old	alt		ód(on)
szutty|os	slutt|ish			szutty|os*
szav|acska			szlov|ocsko	szav|acska
kaff(og)ni		klaffen		csaholni, ugatni

* A Pilisben tőlem 500 méterre lévő tavacska neve Szlötyi, Slötyi (hol sz-szel, hol s-sel ejtik), azaz a kis szutykos.

Még pár példa az n-re, mint kiejtést díszítő hangra:

magyar	*+ n*	*angol*	*török*	*jelentés*
szipp	sz**n**ipp	s**n**iff		szippantás
szipp	sz**n**ipp	s**n**oop		ez is szipp, de az angolban ezzel a kiejtéssel szimatolást jelent
oda	o**n**da		o**n**da	oda
kegy		ki**n**d		kegyes
köt	k**n**öt	k**n**it		köt
fog	fa**n**g	fa**n**g(en)		fog(ni)

HANGKIESÉS A SZÓ ELEJÉRŐL

Igen gyakori jelenség, hogy a szótő elveszti kezdő magánhangzóját, aztán gyakran megtörténik, hogy az elvesztett kezdőhang helyére később másik mássalhangzó lép.

A magyar nyelv a szókezdő mássalhangzó elhagyásából valóságosan „sportot űz": iceg-ficeg, izeg-mozog, ingyom-bingyom, ihaj-csuhaj stb.

bálvány	állvány
bámul	ámul
buborka	uborka
fér	ér (vmihez)
foszlik	oszlik
gyaláz	aláz
hiszen	iszen
ringat	ingat
süvölt	üvölt
gerjed	erjed
vihog	ihog
váj	áj > ás
eleve(n): él|ő	live (A
tante (N	aunt (A

Idővel apránként akár két hang is kieshet az alapesetben három hangból álló szótőből. Jó példa erre a ker (kör) > kr > r (jelölés: (N = német, (A = angol):

ker >	**kr, r**	*példa*	*az eredeti szó*	*jelentés*
ker >	**kr**	**kr**|eng|el (N	ker|eng|él(y)	perec, karika
ker >	**r**	**r**|ing (N, (A	kering(e)	karika, gyűrű
		r|olle (A	köröle v. gurula	gurul, henger
		r|im (A, f|ram|e (A*	**ka**rima = ráma**	ka|rima, peremszegély, azaz ráma

* Az angol f|rame szóban az f csak díszítő hang.

** Nagyon érdekes, hogy az angolban helyesen maradt meg a karima szóból a rim rész. Megjegyzem még, hogy karima szóvégi a nélkül karám, mondhatnánk úgy is, hogy körem: vesszőből körberakott kerítés leginkább a juhok számára. Azaz karima. Rimmed (A = rámott: rámázott (-ed = -ott), azaz karimázott. A ring (kering) szónak körbe szalad jelentése is van!

Három további, német példa szóeleji hangok kiesésére:

magyar	*német*	*német jelentés*
ó**riás**	**ries**(e)	óriás
bo**torkálni**	**torkeln**(i)	botorkálni
hi**szen**	**schon**	hiszen > iszen, s aztán az i is kiesett

HANG KIESÉS A SZÓBÓL

A magyar nyelvben nagyon szabályos módja van az egyes magánhangzók kiesésének. Ha a szótő r, n, l, ly, z hangra végződik, akkor az utánuk következő magánhangzót átugorhatjuk, azaz kihagyhatjuk. De ez nem végleges változás, így is jó, úgy is jó. Például:

teljes szó	*ugratva*	*példa*
dö**r**ög	dörg	dörget
mo**z**og	mozg	mozgás
i**n**og	ing	ingat
ha**l**om	halm	halmok
se**ly**em	selym	selymes
zö**r**ög	zörg	zörget

Az olvasó bizonyára szinte vég nélkül tudja sorolni a példákat.

A szlávokban nagyon erős a késztetés a magánhangzók kihagyására, hogy mássalhangzó torlódást kapjanak. Íme néhány szlovák példa:

tk|áč	takács
hr|ča	harcsa
chr|ček	hörcsög
čr|mel	csermely
chr|ast	haraszt
štr|bit'	csorbít
kr|č	görcs
hrdza (hangcsere is)	rozsda

A magánhangzók kihagyása a mássalhangzó torlódás érdekében azért is érdekes, mert a szlovák nyelv anya nyelve, a magyar, épp ellenkezőleg működik e szempontból: „...a magyar ember két mássalhangzó közé, ha az egymás mell-ett nehéz kiejtésü, önhangzót vesz közbe, úgy hogy például Szász Károly tanusága szerént még némely mai lelkész is a ‚felséges' hely-ett feleséges-t mond; (CzF)"

Pár példa a magánhangzó kiesésére magyar-angol viszonylatban is:

magyar	*hangkiesés*	*angol*
berek	berk	park (b-p)
kilincs	klincs	clench
kolomp(ol)	klomp	clomp
suhing	suing	swing
szipork(a)	szpork	spark(s)
simít	smít	smooth
árenda*	rend	rent (d-t)

* A szó csonkulási folyamata: áron ada (kiad bérbe) > árenda > rent (CzF).

Hangkiesés magyar-német viszonylatban (magyar -ni = német -en, -n):

magyar	*német*
cövek	Zwec (N
kalimpálni	klimpern (értsd: kalimperni)
kerengély	Krengel (értsd: kerengel) = karika, perec)
karcolni	kritzeln
körözni	kreisen (értsd: köreisni)
folyás	Fließ
goromba	grob

Egyszerű szavak is csonkulhatnak, például szűcs, szőcs szó valójában: szőrcs, mivel szőmével foglalatoskodik.

BŐVÜLŐ, MAJD CSONKULÓ SZAVAKRÓL

A vendéghangok akár jelentős mértében is megnyújthatják a szót. Például (a vastagon szedett betű csak díszítő hang):

	futár	flutár (csángó)	Fu**llaj**tár	
göb	gub(acs) göb(ecs) gö**m**b go**m**b go**m**ba *g-k és b-p:* kob(ak) kop(onya) *<u>fordítva:</u>* bog bug(a)	glob(e)	glob(us) glob(ula)	go**ly**ób(is) go**ly**(va) go**ly**ó

Íly módon egyetlen ősi szónak számtalan kiejtési változata keletkezhetett az idők folyamán.

De az élet megy tovább és sokszor bekövetkezik, hogy aztán fordul a kocka s a bővült szóból kiesik később egyik-másik hang, míg végül a szó már nem is emlékeztet a kezdeti önmagára. Viszont van mód a visszafejtésére. Erre a folyamatra mutatok egy jellegzetes példát a következő oldalon a SZÓR szóból kiindulva.

SZÓR vendéghanggal lesz SZPOR, magánhangzóval bővülve SZAPOR, SZIPOR, illetve a SZPOR-ból az sz hang kiesésével: POR.

Miről ismerni fel, hogy ezek csak kiejtési változatok, s nem külön-külön önálló, eredeti szavak?

A szó által kifejezett, bennünk rejlő (ős)kép azonosságáról. Mert aranyszabály, hogy

"a szó változik, a kép marad".

A fent említett szavakra íme egy összetettebb, nehezebb példa:

Az őskép jelen esetben a szétterjedés, távolodás képe, amit TO, t-sz: SZO gyökszó fejez ki. (A TO és a SZO azonosságát látjuk a tát és szét szóban, lásd a száj kinyílását.) TO esetében a tova, SZO esetében a SZÉ-t, SZÓ-r, SZE-r-te említhető jellegzetes példaként. Ez fejeződik ki a túloldali példákban. Mindig csak ezt a képet figyeljük, s könnyen belátjuk, hogy ez bizony teljesen változatlan a táblázat szavaiban. Így aztán ez a táblázat arra is jó, hogy gyakoroljuk "őskép látó" képességünket:

SZÓR	+ p: SZ**P**ÓR	- sz: POR	+ a: SZAPOR	i-vel: SZIPORka
SZÓRódik	SZPORosz (Óg (por)	POR	SZAPORA	SZIPORKÁZIK
SZÓRás	SZPÓRász (óg. szórász)	PORZIK	SZAPORÍT	SZIKRA (sziporka összehúzva)
SZÓRat szór magas hangon:	SZPERkho (Óg (szóródik, de egyezik a szipor-ka szóval is)	PORZÓ	SZAPORODIK	SZAKRA
SZERte	SPÓRa	PERMET	SZAPORASÁG	ISZKRA
SZERteszét	SPORADISCH (N. (szórványos)	PORLAD	ZÁPOR (=SZAPOR-a eső)	SPARKS (A (szip-orka, szikra)
	SPERMA	PÁRA		SPRÜCHEN (N (szikrázni, szórni)
	SZPERMAT (Óg	POROSZ (Óg (megy)		
	SPRAY (A	POROSZKÁL		
	SPRINT			
	SPRICC(el)			
	SPIRÁZIK			
	SIPIRC			
	SPREAD (A (szétterjed)			
	SPRUNG (N. (ugrás, szökés)			

Két további példa:

1.) "a" fosztóképzővel:
ASZPERTOSZ (Óg, nemSZÓRTAS, azaz nem spórával szaporodik
ASZPERÁGOSZ (Óg, összehúzva: SPÁRga

2.) BOSZPORUSZ: Bo-szporusz, ahol szporusz = szpórosz, azaz szórós, vagy szórás. Bo pedig a fe f-b változata és a fény szóval azonos. Tehát Boszprorusz: fényszórós, miszer-int a szorosnak sok világitótorony adta a jellegzetességét.

SZÓR jellegzetes kiejtési változatai.

HANGÁTVETÉS

A szógyökök szerinti szófejtés nehéz annak, aki nem veszi figyelembe a gyakori hangátvetéseket.

Hogy hangátvetés történt, az a gyök és jelentésének azonosításával végső soron könnyen megállapítható. Erre jó példa a tudtommal nem régen divatba jött hangátvetés: a zűr szó két utolsó hangjának felcserélése: zrí.

Néhány előzetes példa:

bor	**abr**	bor(ít): abr(osz), abroncs
par	**apr**	par(ány)-apr(ó)
rob	**arb**	rob(ot)-arb(eit) (N
vil	**abl** (v-b)	vil(ágos) > bil > abl(ak)
rúg	**ugr**	rúgtat: ugrat

További példák a hangátvetésre:

Jelölések: (N = német, (A = angol, (Szl = szlovák, (Sz = szláv, (L = latin.

alma	malum (L
barna	brawn (N
bor(-ít, bur|ok)	abr: abr|osz, abr|oncs, ábr|ázat (= az arc burka)
cifra	firka
csadajmálé	csalamádé
cserép	Scherbe (N lásd a szó végét
durca (dac)	Trotz (N
egyelít	elegyít
görcs	göcsör(t)
kalán	kanál
keltő	kotló
kertec	ketrec
kis	sek(ély), csek(ély)
kolbász	klobása (Szlov
kürtöl	türköl
lanyha	lahinya (Kórógy)
morzs(-áló)	mozsár
ökl(end)	lök
par(ány)	apr(ó)
pat(a)	tap(os)
pelyh	pehely
pelyva	pleva (Szlov
rett (rettenet)	terr (terror)
robot (= rovat, ami kirótt)	arbeit (N (angol: rob r-j: job)
rokka	kerek
rúg	ugr (ugrat = rúgtat; ug*o*r)
tarisznya	tanistra (Szlov
tepsed	tesped
terh (tereh)	teher

töpör	törp, (t-d, p-f): dwarf (A
szalma	szlama (Szl
szökcse	szöcske (szököső lény)
talp	tlapa (Szlov
zűr	zrí
zsákcsó	zacskó
tüstént	üstöllést

A SZÓTŐ MEGFORDULÁSA

A magyarban gyakran megfordul a szótő. Íme egy kis gyűjteményem:

bak	kap [cap|er] (kecske) (latin, székely cap)
bök	kop|ja
csap	pacs (pl. pacsi, pacskol)
csatakos	tacsakos
csav|ar	facs|ar (v > f)
cser|eg	recs|eg
csev|eg	fecs|eg (v > f)
csup|asz	puc|ér
fic|kó	kó|fic
ger|jed	rög|tön
göb	bog
gör|öngy	rög (= angol rock)
gub|ó	bug|a
gúzs	zsug, zsug|or
hél (héja)	léh|a (léhás)
hev|es	veh|emens
hör|ög	röh|ög
hus|áng	suh|áng
if|jú	fi|ú

kany|arog	nyak, pl. kony|ul = nyak|l|ik, német nicken = nyakni: bólintani
kapar	vakar
kav|arcs	vak|arcs
ker|ít	rek|eszt
ki	ek (ógörög), ex: ek-sz (latin)
kics|i, kis kes|k|eny, v-vel: keves	csek|ély, sek|ély, csak
kígy|ó	gyík
köny|ör(ög)	nyök|ör(ög)
köp	pök
laf|tol	fal
lap	pal (pl. pala, palást)
lap|ack	pal|ack (lap|os üveg); tovább romolva: flakon
lap|ály	pal|áj (csángó szó)
lap|oska	pol|oska
le	al, alá
meg, eg	ge (német)
mérg	grim (angol), Grimm (német)
met|sz	tem(n)ó [τέμνω] (ógörög: metsz, levág)
morzsol	zsurmol (teljes "hangzavar")
mos|olyog	som|olyog (magánhangzó kieséssel: smile (angol)
ne	in|ség
ne	in: inség, ingyen, (n)incs
nő	in (német, pl. Hünd|in = Hund|nő: kutyanő, azaz szuka)
öv	véi (kínai), wö (francia), vieo (latin)
rett|enet	terr|or (latin, héber: retet)
rúd	dur|ung (latin: rud|is)
rum|or (latin)	mor|aj
rút	túr|os (pl. a ló háta)
siv|ít	vis|ít
sző	ösz

szöv|et	vász|on
szüty|ő	tüsz|ő
tap|os	pat|kó
tév	vét
túr	root, *g*rout (angol)
un|szol	nó|gat
vakk|ant	kaff|ant

MAGAS ÉS MÉLY HANGRENDŰ SZÓPÁROK

A magyar nyelv bőségesen él a magas és a mély magánhangzók kifejező erejével. Íme néhány példa arra, hogy hiába ugyanaz a szó, de a magas, vagy mély hangrend erősen árnyalja a jelentést. E szavakat méltán nevezhetjük Szentkatolnai Bálint Gábor ötlete szerint magyar, illetve megyer szópároknak:

ak|ad	ék
apad	eped
ár	ér|ték
avul	évül (elévül)
báj	bű, bűv
ball|ag	bill|eg
bográ(cs)	bögre (a dudoros bog alakról)
bogyó	bigyó
bolond	belénd|ekfű
borz|ad	berz|enkedik
bossz|ant	bősz|ít
búg	bég|et
bugy|or	bögy
bur|ok	bőr
csahol	csihol, csehel
csak	csek|ély >sek|ély
csal	csel
család	cseléd (egyaránt: cselekvő)

csattan	csetten
csámcsog	csemcseg
csápol	csépel
csavar	csévél (r-l)
csom|ó	csim|bók
csúcs	csecs, csücs|k
csup	csip
csup|ál	csip|eget
csúsz, csosz|og	csisz|ol
dag|ad	deg|esz
dali(a)	deli
dobog	döbög
dong	döng
dorombol	dörömböl
fak|ad	fek|ély
fak|ó, vak	fek|ete
fany|alog	finny|ás
fodor	pödör (f-p)
fog	füg|g
fonák	fenék
fontos	fentes
forgatag	fergeteg
forgattyú	fergettyű
fosz|lik	fes|lik
gaz	gez|emice, giz
gomb	gömb
gombóc	gömböc
gornyad	görnyed
gumó	gümő
gurgat	görget
gur|ul	gör|dül
gyap(jú)	gyep, sztyep
gyúr	gyűr
habog	hebeg

hág	hegy
haj, háj	héj
haj!	hej!
hanyag	henye
harsan	hersen
hol	hely (a'hol=a'hely-t)
hú!	hű!
huss!	hess!
juh|ász)	ih|ász
kacs	kecs
kalapál	kelepel
kap|asz-kodik)	kep|eszt
karmol	körmöl
kasza	kés
kászálódik	készülődik
kattog	ketyeg
kavar	kever
kolonc	kölönc
korong	kering
korzó	körző
kotyog	ketyeg
kottyan	kettyen
kova	köv, kő
laffog	leffeg
láng	leng
lap	lep|el, lep|ény
lobog	lebeg, libeg
lobban	lebben
lohol	lehel
lottyan	löttyen
luk	lik, lék
málé	méla
mar	mér|eg
már|t)	mer|ít

nyakkan	nyikkan
nyaktat	nyektet
okád	öklend
omol	ömöl
ont	önt
or|só	ör|v
pamat	pemet
par|ázs	pír
polyva	pelyva
puf	püf
puffaszkodik	pöffeszkedik
puttyan	pittyen
ragy(a)	rügy
rak	rek|eszt
ráng	reng
sany|arog	senyv|ed
sustorog	sistereg
suta	sete
szak, zug	szeg|let
szav (szó)	szöv|eg
szór	szer|te
ták|ol	tek|nő
topog	tipeg
táras	téres
torzs(a)	törzs (torz|ó)
vacok	fészek (v-f)
vad	vid|ék
vál	völ|gy
vás	vés
vás|ik)	fes|lik
váz	véz|na
von	fen (v-f)
zsong	zeng (= angol song) cseng

NÉHÁNY SZÓSZAPORÍTÁSI MÓDUNK

Szavaink száma egymillióra tehető. Ez nem azt jelenti, hogy napi beszédünkben ennyi szót használunk. A szavak művészei, a költők is – szemben egy dokkmunkás ötszáz szavával – úgy 70-80 ezer szót használnak fel életművükben (pl. Arany János), de természetesen nem pontosan ugyanazokat a szavakat építi mindenki a szövegeibe, vagyis az irodalmi nyelvezetben eleve sokszázezer szó használtatik, de bizonyára nem egymillió. Az egymillió ugyanis úgy értendő, hogy ennyi szó értése szunnyad bennünk. Ez a jelenség egyrészt a ragozásnak köszönhető. E szóalkotói elv lényege az, hogy a mindig a szó elején álló szógyököket mindenki ismeri. Ez a szókezdő alapszó hordozza a jelentést, s az egymás után hozzá tapasztott szavak sorával elvileg addig „csűrhető-csavarható" az alapszó vonatkozása, ameddig akarjuk. Mert a lényeg az, hogy a szógyök folytatásával (a ragozással) csak szűkítjük, tereljük a jelentést, míg a megnevezendőig el nem érünk. Így azon a kijelentésen sem lepődhetünk meg, hogy ha az egymilliót kevésnek érzi valaki, könnyen előrukkolhat még rengeteg olyan szóval, amelyet senki sem hallott még, de megért mindenki, mégpedig úgy, hogy még csak a gyanúja sem éled fel senkiben, hogy azt a szót még soha sem hallotta. (Régen-régen össznépi, mindennapi szellemi sport volt a szóalkotás.)

Szavaink sokaságának mi az oka? Az alap: e hatalmas szókészlet csupán néhány elemi ősgyökből épül fel. Ezek a bennünk lévő ősképek, végső soron lényegi, látható változások megnevezései. Ezért képi nyelv az ősnyelv, az ősi szerves műveltség nyelve, amit ma magyarnak neveznek. Mi képekben gondolkodunk, s az alapképek az alapszavakba, a legelemibb gyökökbe vannak zárva. Ezek pedig zárt, kerek egész rendszert alkotnak, mégpedig úgy, hogy jelentéseik gyökeresen különbözőek, ugyanakkor együttesük „lefedi a teljes világegyetemet", azaz csupán ezen ősgyökökre építve bármi megnevezhető a ragozás, a szóképzés segítségével. A szóképzés segédeszközeinek száma pedig már önmagában is olyan nagy, hogy kis túlzással kijelenthetjük: a gyökökből a ragozás segítségével létrehozható szavak számának határa elvileg a „csillagos ég". Ez a ragozás egyszerű következménye.

Ám ez még nem minden. A megteremtett szó jelentése a kiejtéssel tovább árnyalható, s ezt kihasználva „gyümölcsözően" bővítjük tovább szókincsünket:

1) A magánhangzók mély és magas hangrendjének célszerű módosításával is növelhetjük a rendelkezésünkre álló szavak számát, anélkül, hogy magán a szón bármi egyebet változtatnánk. Mély hangrend ugyanis: nagy, távoli, régi, erőteljes, a magas hangrend pedig: közeli, kicsi, finom stb. jelentésű. (pl. a készülődő: frissen, a kászálódó pedig csak ímmel-ámmal mozgó. A kis kendő libeg, ám a zászló lobog. Terebélyesebb az, amit ontunk, mint amit öntünk, de még a szipog vagy szepeg sem mindegy, pedig ugyaz a szó stb.) Íme még néhány példa:

kelepel – kalapál

tipeg – topog

döng – dong

feslik – foszlik

billeg – ballag

fergeteg – forgatag

sziszeg – szuszog

Nem csak mély-magas ellentétek létezhetnek, hanem sokszor a teljes magánhangzó sort végigjárja a szó, főként a szógyök. Például: lik, lék, luk, lók, lak, lák. Avagy: csisz, csesz, csosz, csász, csúsz: csiszol, cseszel, császkál, csoszog, csúszkál, csusszan, de régen a csöszög változat is ismert sok felé, amiben még humor is rejlik, az ö hang hozza a szóba. (Az érdekesség kedvéért megjegyzem, hogy a csiszol szónak csupán kiejtési változata a csihol szó, tessék csak a kova kővel való tűzgyújtásra gondolni.) Ugye milyen finoman pontosítanak a magánhangzók? Pedig a szó ugyanaz, s ugyanazt a mozgás keltette surló hangot jelenti mindahány. De mi meghalljuk és vissza is adjuk a megfigyelt apró különbségeket is – pusztán beszédünk zenéjével. (Szófejtők, vigyázat! Nem a jellemzésből születik a szó, hanem – a hangok kifejező erejét szinte végletekig kihasználva – a szó kiejtését igazítjuk a megnevezendő valamely jellemzőjéhez.)

2) Nem csak a magánhangzó változhat a kép pontosítása érdekében, hanem gyakran a mássalhangzó megnyújtásával jelezzük, hogy az adott cselekvés erőteljes, avagy gyenge, hirtelen vagy hosszabban tartó.

Nem kell magyaráznom a csereg és a cserreg szavak közötti különbséget. S még: kop-kopp, top-topp, zör-zörr, tel-tell, pocs-poccs, cup-cupp, toty-totty.

3) Sokszor megfordítjuk a szógyököt, vagy változtatunk a gyökben lévő mássalhangzók sorrendjén.

Példák a fordításra: köp – pök, mos – som, siv – vis, kics – csek – csak, csav – facs, gub – bug, suh – hus, csup – puc, cserr – reccs (mosolyog – somolyog, sivít – visít, kicsi – csekély – csak, csavar – facsar [v – f], gubó – buga, suháng – husáng, csupér [csupasz] – pucér, cserren – reccsen.)

Példák csak a hangok felcserélésére: töpör – törpe, ugr – rúg (ugrat = rúgtat), nosz – unsz (noszogat – unszol), fentereg (h-val: hentereg) – fetreng, kalány – kanál, keltő (a költő is keltő) – kotló, par(ány) – apr(ó). Érdekes a bor, bur, bar (mint borító, burok) szógyök. Bor, bar a hangok felcserélésével: abr, miből az abrosz, abroncs, ábrázat, ábra (valamely test külseje, burka avagy annak másolata), s ide tartozik áttételes jelentéssel az ábránd szó is. De pusztán a kiejtés könnyítése érdekében is gyakran cserélünk fel hangokat. Pl.: szökcse – szöcske, zsákcsó – zacskó, pelyh – pehely, terh – teher.

A gyök forgatással, magánhangzó kiesésével szinte kaméleon életet élhet. Pl. a lap gyökből: lapos, lapát, lapul, lepény, lappang stb. A lap gyök megfordítva pal. Ebből a pala, palló, palást, palacsinta, palack (lapos üveg) stb. A pal gyök a benne lévő magánhangzó nélkül: pl. Ebből a platán (lapokban válik a kérge), platni, plató, plakát, placenta (=palacsinta) stb., mert lap, lapos mindegyik és sietek megjegyezni, nekünk még ez utóbbiak sem idegen szavak!

4) Sokszor beszúrunk a szóba egy vagy több „vedéghangot" díszítésül, avagy kiejtünk a szóból mássalhangzót.

Példa a vendéghangra: lágy – langy, mihelyt – mihelyst, sirám – siralm, cibál – cimbál, kopács – kopáncs, ilyet – ilyent, aláz – gyaláz, alap – talap, egyít – vegyít.

Példa a szókezdő mássalhangzó kiesésére: bomol – omol, bámul – ámul, hiszen – iszen, vás (váj) – ás, terjed – erjed.

5) Sokszor csupán megváltoztatjuk valamelyik mássalhangzót:

Így lesz például a szív szóból szip, szipp, szop, szopp. Példák általában: kópé – góbé, kopasz – csupasz, terep – telep, sanyar – fanyar, föveg – süveg, hentereg – fentereg, fodor – sodor, hápog – sápog, hervad – sorvad, surló – zsurló, zsupol – zsúfol, feslik – fejlik – foszlik, terped – tesped.

6) Szavainkat talán leglátványonyasabban az egykor közkedvelt kettős magánhangzó közül a második mássalhangzóvá válása szaporította.

Az igen régiesen beszélő kórógyiak ma is így ejtik: föüd (föld), hou (hó), teou (tó), jou (jó). Bennük az ősgyök: föü, hou, tou, jou.

A második magánhangzó már általában vagy kiesett, vagy mássalhangzóvá vált. E változások (megjegyezvén, hogy ez csak elvi összeállítás, a valóság bonyolultabb, ám a végeredmény mégis csak kitetszik):

a) Ha a szótő magányosan áll, akkor a szóvégi magánhangzó kiesésével hosszúvá válik az előtte lévő magánhangzó: föü - fő, köü - kő, szou - szó, bou - bú.

b) Szóba ágyazottan az u, ü mássalhangzóvá, pl. v hanggá vált: hout - havat, tous – tavas, louos – lovas.

c) Az u, ü válhatott h és j hanggá is, pl. hiu – héj, sziu – szíj, avagy a régi feüer így vált egyaránt fehér és fejér szóvá (jelentése: a világosság legmagasabb foka, ez alapján jelentett, s jelent ma is a németben, angolban tüzet is).

d) L hang is megjelenhet a folyamatban: föüd – föld – fődd, avagy zöüd – zöld – ződ.

Most nézzünk meg bővebben is egy szót. Válasszuk példának a csöü = ferde, görbe alapszót.

Csöür a magánhangzó kiesésével: csűr, a magánhangzó mássalhangzóvá válásával: csavar, s ugyanez az r hang l hanggá válásával s vékony hangon ejtve: csévél.

A csűr r-l változata: csál(é). Csálé jelentése: elcsavarodott, pl. „csálén (avagy csárén) áll a sapkád”. Ám a csöür csőr kiejtésű is lett, pl. a madár csőre, mert ez csöü, csöv, csöves alakú, hiszen cső: csavarodott forma. Csöveg szóval azonos a cövek és a csök szó (pl. bikacsök: a bika nemző tagja, vagyis csöve, cöveke).

Cövek másként ejtve: töveg, vagyis tő. A cső-csöv összefüggése már abból is világos, hogy így mondjuk: csöves, ám a csöv v nélkül áll e szóban: csőbe. Ide tartozik a csörlő (csűrlő) = tekerő, csavaró szó is, s aki hamiskodik: csűri-csavarja a szót. Továbbá az csavarog, aki nem az egyenes úton, hanem görbén, ide-oda kanyarogva, tekeregve halad.

A v hang f hanggá is változhat, mint például: csavar – csafar. A csaf megfordításával keletkezett a facsar szó. E csaf gyök áll a csúf, csúfol szóban is: itt a valóság kifacsarásáról van szó. (Az igazság kifacsarása: kicsúfolása.) Magának a csúj szónak további facsarásai-csavarásai: olasz ciofa, zuffa, német Schimpf, egyaránt csúf jelentéssel. Mindezt igazolja a csűr cs-t változata, a tor, melyből többek között a torz, torzít, torta (tort = csűrt, azaz csavart sütemény), tortúra (a szenvedő, avagy a kínzópad csavarása, facsarása), torna (csavarodás, tekergés), tornác (eredetileg a lovaskocsi fordulására, általában forgolódásra szolgáló hely). Aki feltűri, az felcsűri, gy-vel ejtvén: felgyűri az ingujját. Aki tésztát csűr, gyűr, tűr az gyúr.

Vagyis mondhatnánk a gyúró deszka helyett: gyűrő deszka, csűrő deszka, csűrő-csavaró deszka, avagy tűrő deszka.

Így függ össze a csúfol (csavar) és a torzít szó: a szógyök (a KÉP) mindkettőben ugyanaz!

Tehát a fent felsorolt rengeteg szó egy és ugyanazon gyökből épül fel, mint ahogyan látjuk is a bennük lévő egy és ugyanazon KÉPET (csűr, tűr, gyűr, gyúr). Bármelyik szócsoportot is vizsgáljuk, hasonlóan nagy, összefüggő rendszereket látunk.

Egy-egy alapszó és rendre mindegyikük rengeteg kiejtési változata nem egy pillanat alatt jött létre, hanem szükségszerűen végtelen idők, akár tízezer évek alatt halmozódott fel a szókincsünk. A halmozódás tény: lásd a szókincsünket. A szószaporítás működési módját is láttuk: rendre új és új kiejtési változatok születnek, s ezek java a megnevezés finomításaként önállósodik. Törvényszerű, hogy a folyamat megállás nélkül működjön. Továbbá könnyen belátható, hogy ez a szószaporítási mód mindenképpen ellensúlyozza a lemorzsolódást – egyébként nem lehetne ilyen hatalmas a szókincsünk. Következésképpen aligha tévedtünk fent, amikor azt mondtuk, hogy szókincsünk tízezer évek szóleleményeinek s ezek kiejtési változatainak a tárháza. S ez nagyon erős eszközt ad kezünkbe nyelvünk, az ősnyelv, avagy kései leágazásaink kutatásában. Mint például az utoljára említett csöü-csöv jellegű szavak és változataik esetében elég nagy biztonsággal kikövetkeztethető még a kiejtés alakulásának időbeli sorrendje is.

*

Számos további szószaporító módot is említhetnénk, de már csak a fentiek alapján is leszögezhetjük: szavaink nagyon jelentős része nem különálló, egyedi szó: szavaink elsöprő többségét alkotó szócsoportok csak egy-egy „témára" alkotott kiejtési változatok. Könnyen belátható: ebből a szóalkotói gondolkodásmódból, szóalkotói elvből (világlátásból) is fakad (a gyökelv alkalmazásán túl), hogy lehetséges szavaink számának nincs felső határa. Ugyanis bármennyi szavunk is van egy adott pillanatban, a már használatba vett szavak kiejtésének módosításaival tovább és tovább bővíthetjük és bővítjük is a szókincsünket. Tehát elvileg tetszőleges pontossággal tudunk kifejezni bármit is – ez csak igényesség kérdése.

Végső következtetés: a magyarul beszélők (s gondolkodók) szóalkotói érzéke még nem húnyt ki. Részint ebben rejlik a magyarok titka, ugyanis a még pislákoló szóalkotói érzék mélyen összefügg a még őrzött, lényegét tekintve nyitott, a világegyetemet szerves egészként kezelő gondolkodással. Ahogy roppan meg ez, úgy húny ki amaz és viszont.

***

„… és így tovább a végtelenségig.”

Varga Csaba (1945 – 2012)

Ráadás:

A magyar nyelv lassú változásáról

(Megjelent a Demokrata 51-52. számában, 2010. december 22-én.)

Nyelvünk rendkívül maradandó, szinte időtlennek nevezhetjük. Ez elsőre meglepő lehet, de oly egyszerű belátni – mint meggyőződhetünk erről az alábbiakban –, hogy bárki felfedezhette volna előttem. Bár sok esztendőnyi írástörténeti kutatásaim is segíthettek engem e tény felismerésében. Természetesen nyelvünk időtállósága nem puszta érdekesség, hanem ebből sok további felfedezésre juthatunk. Mindenesetre ami alább olvasható, mélyen összefügg azzal, amit „A magyar ész" című tanulmányomban leírtam. (Demokrata 2010. október 13.)

Időutazóként induljunk el a múltba. Ugorjunk át úgy 400-450 esztendőt, mert a változások ekkor már szembeötlőbbek lesznek.

Az 1500-as évek végén megállva menten össze is futunk a magyar Balassi Bálinttal és az angol Sekszpír Vilmossal (William Shakespeare). Csaknem egyszerre születtek: 1554-ben, illetve 1564-ben. Azt tapasztaljuk, hogy az eltelt bő 400 év alatt annyira megváltozott az angol nyelv, hogy a mai angol közönségnek már nem adhatók elő Sekszpír művei úgy, ahogyan megírta őket.

No, de mi a helyzet a Sekszpír korában beszélt magyar nyelvvel? Csak bele kell olvasnunk Balassi Bálint „Egy katonaének" című költeményébe (részlet):

„Vitézek, mi lehet ez széles föld felett
szebb dolog az végeknél?
Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
kivel ember ugyan él;
Mező jó illatot, az ég szép harmatot
ád, ki kedves mindennél."

Megállapíthatjuk: az eltelt 400 év alatt a magyar nyelv nem változott, míalatt az akkori angol nagyobb részt érthetetlenné vált mára. Ez annyit mindenképp bizonyít máris, hogy a magyar nagyon lassan változó nyelv. Azonban mielőtt tovább lépnénk, szólni kell három dologról:

1) Minél régebbiek, annál nehezebben olvashatók a magyar szövegek. Azért, mert csak lépésről-lépésre bővült az átvett, számunkra roppant szűk latin ábécé (24 betű a szükséges 43-47 helyett). Íme egy mondat az 1500-as évek végéről: Eÿel ÿol lath, de delbe awagÿ nappal keweseth. Hát ez bizony nem egyéb, mint: Éjjel jól lát, de délbe avagy este keveset. Csak az ábácé régies, de nem a vele leírt mondat.

2) Jobbára mindenki saját tájejtése szerint írt egykoron. Márpedig a magyar igen szertelenül bánik a magánhangzókkal, mert teheti, lásd az í-ző, ö-ző, a-zó stb. nyelvjárásokat. De ez semmit sem jelent, mert nem mindegy-e, hogy seprő vagy söprű, csoda vagy csuda? A magánhangzók efféle eltéréseit kiegyenlítem. A szó ezzel nem változik meg, de akadálytalanabbul tanulmányozható a szöveg. Pl. a Köningsbergi töredékben (1300!) így áll: tudhotjuk, esmérjük (mint ma is sokfelé hallhatjuk így), de én így szerepeltetem: tudhatjuk, ismerjük.

3) Tudnunk kell, hogy az „úri népek" sokszor igyekeztek szerkezetében „nyugatosítani" (latin, német) a magyart s egyben iszonyú mennyiségű idegen szót kevertek bele. Néha meg oly régiesen zengővé alakították, amilyen soha sem volt (pl. Károli Gáspár). Ám eközben mindvégig ott parázslik a háttérben a változatlan magyar nyelv, a nép nyelve. Pl. Veresmarti Mihály írta az 1500-as évek végén: „Karó hegyén tar varjut nékem ne mutassatok", „Egér nem fér likába s tököt köt a farkára".

Nyelvünk kitérőiről nem szólok. Minden kor magyar nyelvű írásemlékei közül itt most csak azokat vesszük számba, mégpedig időben egyre hátrébb lépdelve, amelyek nyelvezete legkevésbé különbözik mai nyelvezetünktől. Szükségszerű, hogy e vizsgálati móddal nyelvünk fő áramlatát, mintegy "vörös fonalát" kapjuk meg, attól az időtől kezdve, amióta a szerencsének köszönhetően maradtak fenn nyelvemlékeink. Ezt a "vörös fonalat" a magyar nyelv törzsnyelvének nevezhetjük. Minden további nyelvemlékünket pedig – a bármi kori nyelvjárásokat, avagy a jobban eltávolodott leány-nyelveket – akként kell értékelni, hogy e körül a törzsnyelv körül zsongnak-zsibongnak, s az idők múlásával ettől már csak távolodni tudtak (és tudnak) tovább és tovább, olyannyira, hogy gyakran önálló útra tértek, vagy kihaltak, avagy visszaolvadtak a törzsnyelvbe (mint pl. ma a palóc), mert visszaút nincsen. (Emiatt a végzetes elszakadások száma sok évezred alatt hatalmasra nőtt.)

Most pedig lássuk, hogy a "vörös fonal" miként alakult máig, hiszen nyelvünk valódi múltját ennek és csakis ennek formálódása mutatja meg.

Folytatjuk időutazásunkat, s az 1400-1500-as évek fordulóján állunk meg. II. Ulászló a király. Egy kolostor ablakából ritmusos beszéd szűrődik ki, behallgatózunk (részlet a 4000 soros Szent Katalin legendából): „Hogyha volnál fényes angyal / És feltámadnál, mint a hajnal / téged mégsem hinnélek."

Nyelvi változás még mindig: semmi.

Hátrálunk tovább. Amikor 1370-ben, Nagy Lajos királyunk idejében kiszállunk az időgépből, csata kezdődik éppen, s egy katona káromkodása harsan föl: „Veszteg, kurvanőfia szaros német, ittátok vérünket, ma isszuk ti vérteket." 1370-ben vagyunk! Olvasási gyakorlatként íme ugyanez korabeli ábécével: „Wezteg kwrwanewfya zaros nemeth, iwttatok werenkewht, ma yzzywk thy wertheketh." E káromkodás a Dubnici Krónikában (1485) maradt fenn, de tudjuk, hogy egy 1370-as keltű szövegből másolták át.

Tovább hátrálunk, s 1310-ben, Károly Róbert uralkodása alatt üsmét megállunk, mert észre veszünk egy ferences szerzetest, aki beszédre készülvén épp főbb témáit szedi pontokba. Papírjára lesünk (Gyulafehérvári sorok, részlet):

„Háborúságban valóknak kegyessége,
élőknek öröksége,
kórságban valóknak egéssége,
szükségben valóknak bősége,
éhezőnek elégsége. /.../"

A meglepődötteknek mondom: ez az 1310-ből származó szöveg sem valamiféle fordítás, így áll a papíron. Bizony, Károly Róberthez még ilyen kifogástalan mai nyelven szóltak jó magyarjai. Ezt megerősíti az is, hogy csaknem ugyanekkor (10 évvel előbb) találkoztunk egy másik egyházatyával is, aki ezt az érvelését mutatta büszkén (Köningsbergi töredék, 1300, részlet):

„Tugyuk, látjuk őt szűz leánynak,
ki ölében tart csodáltos fiat,
fürészti, mosja, eteti, emleti,*
úgy hogy anya szülöttét;
de ki légyen néki atyja,
azot nem tudhatjuk.
Ez az Isten, mint őt ismerjük,
kit szeplő nem illethet;
mert ha Isten ő nem volna,
ő benne bűnöt lelhetnénk."

(*Emleti: szoptatja. Gyönyörű szó.)

Megyünk tovább visszafelé. 1200-1300 között, IV. Béla, a tatárjárás és az Aranybulla (1222) korában ismét megállítjuk időgépünket. Ugyanis meglátunk egy ékszerészt, aki egy szerelmetes asszonyka megrendelésére ezt a szöveget vési épp székely betűkkel a gyűrű belső oldalára: „Édes nemes jó kis uram Gyóni Rüasz." E gyűrűt Hódmezővásárhely mellett, a Kenyereér dűlőben találták kútásás közben.

Tovább hátrálunk, s közben elgondolkodunk azon, hogy egy-egy nyelvemlék kevés szót tartalmaz, ám mi bő szószedetre is kíváncsiak lennénk. Eszünkbe jut, hogy a birtokösszeírások, adás-vételek, az adózók lajstromai stb., biztosan sok szót, nevet őriznek. Ez utóbbiak tán a legfontosabbak, ugyanis akkoron közszóval nevezték meg a jobbágyokat. Ma ragadvány névnek mondjuk, de egykor ez volt a nem nemesek neve.

II. András király idején (1205-1270) a Váradi Regestrumot böngésszük át, melyet 1208-1235 között vezettek. Benne 30 vármegye, 600 község és 2500 ügyfél neve található. Néhány példa a lejegyzett nevekre: Árva, Csókadó, Derága, Farkas, Hadnagy, Kakas, Látomás, Legény, Maradok, Mátka, Mika, Munka, Szekér, Szép, Szerető, Szombat, Tikura, Várnagy stb.

1203-ban, Arad megyében is találunk sok szót oklevélben, az Ér, Sáros, Hölgyes, Fok, Hódos, Kengyel és Körös nevű vizek melletti falvakból, mint például: Bános, Beke, Békés, Boka, Egyebes, Éles, Erdős, Fancsal, Farkas, Halálos, Látomás, Legény, Leső, Madaras, Magos, Majd, Marosi, Mondó, Negyed, Némely, Nemfi, Rágod, Ravaszdi, Rigó, Seres, Sós, Szemző, Szónok, Szopós, Tagadó, Tetős, Tompa, Unoka, Váró, Vasad, Viadal stb., stb. (E nevek többsége ma is él, csak idővel keresztnév is került utána.)

Belenézünk a Dömösi prépostság adománylevelébe is (1138/1329). Ez 100 földrajzi nevet és közel 1400 személynevet tartalmaz. Néhány név innen is: Apa, Béla, Bene, Bese, Bízó, Bulcsu, Csaldi, Dicső, Ernei, Farkas, Fattyúdi, Fekete, Fogdi, Fogó, Horvát, Kisapa, Korpás, Magló, Maró, Nemhű, Ölyves, Ős, Ravaszdi, Rece, Süllő, Szabadi, Szegedi, Szabolcsi, Szekcső, Űzdi stb.

Kérem szépen! Tudomásul kell venni, hogy csak ebben a fenti három, úgy 800 éves oklevélben is már legalább 4500 köznapi, ma is friss magyar szót találtunk. 4500 szó pedig már egy kisebb szótár! De ebből 7-8000 szó is biztos összejön, tán még több is. Hiszen pl. ha a szavak részeit is nézzük: Halálos – hal, halál, halálos, avagy Egyebes – egy, egyéb, egyebes; máris hat szót kaptunk kettőből. Méghogy nincsenek adatok a régi korok magyar szókincséről! Egy szótár!

Utazunk tovább, egészen 1055-ig, mikor I. András a király. Megállunk a Balatonnál feredőzni. Tihanyban büszkén mutatják az új apátság alapító levelét. Latin szövegű, de szórványosan vannak benne magyar szavak is: Balaton, Tihany, Aszófő, füzes aszó, Szakadat, Kert hel, sziget, fa, nagy, tő, nyír, árok, szeg, leány, fehér, fekete homok, fényes homok, Bagát mező, Petre szénája, bálvány, vásár, Ó út stb. Érdekes, hogy néhány olyan u végződésű szó is akad, melyek egy másik, talán keletről, netán délkeletről hosszú idő után visszajött magyar nyelvágból származnak. Mint pl.: Fehérváru, utu, szádu (száj), liku (luk), harmu. A szavak

többsége azonban nem u végű, nem homoku, bálványu stb., hanem homok, bálvány, ahogyan ma is. Az alapító levélre még visszatérek.

Csupán 9 évet hátrálunk, s 1046-ban, lényegében 1000 évvel ezelőtt ismét kilépünk az időgépből. Épp most verték le a Vata lázadást. Magyarul írt miseszöveget, valójában szertartásrendet látunk meg egy aztalon. E szöveg Vatát gyalázza. Erről az írásemlékünkről nem esik szó, mintha nem is lenne, mert ez a mondat is szerepel benne: „Ne imággyuk pártus őselők szent jeleseit". Egy másik részlet (ne feledjük, már 1000 évvel ezelőtt járunk): „Ó Jézus és szent Mária hívők, szent jeles harcosok! /.../ Térdállván mártírok és Gölér [Gellér] úr énekével: Aleluja, és hímes pártások, szűzek: Aleluja. /.../" E szövegben találni kissé „népies" ízű fogalmazásmódot is: „Megvakítvák, nyelven csonkítvák, ódalba vágák népet, és vétlen szegényt pogány eb veszt." Ma, 1000 év múltán, így mondanánk: "a népet", "a vétlen szegényt".

Írott hites nyelvemlékeink sora itt véget ér. Amit bemutattam puszta tények, minderről vitázni értelmetlen, vaskalapos ostobaság.

Most pedig szóljunk a kihagyottakról: a Tihanyi alapítólevél néhány mondatáról (1050), a Halotti Beszédről (1200) és a már kései Ómagyar Mária-siralomról (1300). A helyzet nagyon érdekes. E szövegeket ismerjük: jól tudjuk, hogy nehezen, vagy itt-ott szinte sehogy sem érthetők bő magyarázat nélkül. Mivel pedig ugyanakkor, sőt, még a régebbi időkből is vannak kifogástalanul mai nyelvezetű nyelvemlékeink – ezekből láttunk fenn idézeteket –, ezért teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy nem e három nyelvemlék nyelvezetéből „fejlődött" ki a mai magyar nyelv! Olyannyira nem, hogy ezek és csakis ezek kakukktojásoknak tekintendők nyelvünk főútvonalán. (E három nyelvemlék még egymással sem egyeztethető össze.)

A Tihanyi alapító levelében áll ez a mondat: „Feheruuaru rea meneh hodu utu rea". Ám pontosan ekkor egy másik magyar ezt írta (1046): „Ó Jézus és szent Mária hívők, szent jeles harcosok!" Most akkor melyikből jön a mai magyar beszéd? Nyilván az utóbbiból, szükségszerűen töretlenül. Ez a helyzet a Halotti Beszéddel is (1200): „Hadlava holtát terumteve isten tul ge feledeve", miközben a kenyereéri gyűrűbe ugyanekkor ezt a frissen zengő mondatot vésték: „Édes nemes jó kis uram Gyóni Rüasz". Ezt látjuk a már kései, az 1300-as évekből származó Ómagyar Mária-siralom esetében is. „Siralmam, fohászatom tertetik kiül, én jumhumnak bel bua...", ám ugyanekkor másvalaki így beszélt: „Háborúságban valóknak kegyessége, élőknek öröksége, kórságban valóknak egéssége". Tehát még az 1300-as Ómagyar Mária-siralom nyelvezete is egy elhalt mellékág.

Nem különös-e, hogy épp e három kakukktojás mellett teszik le a voksot a Magyar Tudományos Akadémia finnugorista nyelvészei? Itt valami nincsen rendjén. Biztosan nem lehet ilyen sok esetben ekkorákat tévedni csak úgy. Például könnyen belátható, hogy csakis szándékos ködösítés lehet az, hogy a Tihanyi alapító levélnek épp a legképtelenebb, gyerek riogatásra is alkalmas mondatát sulykolják belénk legerőteljesebben, mint „igazi" régi magyar nyelvezetet: „Feheruuaru rea meneh hodu utu rea" – ami kimondhatatlan; talán szótagolta valaki a magyarul nem tudó deáknak? –, míg az ugyanebben a szövegben található, és döntő többségben lévő, ma is friss szavakról pedig hallgatnak, mint a sír!

Az is egyértelműen szándékos, hogy az Ómagyar Mária-siralom egyik versszakát nagyon durván meghamisítva tanítják iskolásainknak. Egy könyvnyi további igazolást hozhatnék a félrevezetéseikre.

Ám ezt a nagy igyekezetet a megtévesztésünkre nem kell előre elterveltnek gondolnunk, csupán egy csoport egységes lelki késztetését kell vélnünk a háttérben a magyarság visszaszorítására.

Mivel a magyar törzsnyelv 1000 évvel ezelőtt is ilyen volt, mint ma, joggal feltételezhető, hogy sok-sok évszázaddal 1000 előtt, akár még Jézus idejében sem lehetett lényegesen más. Ám nyelvünk 1000 évnyi változatlanságának bizonyossága már önmagában is elegendő ahhoz, hogy végképp kiszaladjon finnugorista nyelvészeinek talpa alól a szőnyeg. No de, mi az, amit tanításuk helyébe állíthatunk? Mert ha „meghalt a király, éljen a király", nem lehet másképp! Ami helyébe állítható, még annál is meglepőbb, mint a magyar nyelv rendkívüli maradandósága.

A lassú változásnak sok súlyos következménye van, s ezek alapjaiban rengetik meg a "hivatalos" történelmi és nyelvi világképünket. Ezekről e honlap egyéb helyein ejtünk szót.

(Az olvasó az e tanulmányban szereplő nyelvemlékeinket együtt megtalálja – kettő kivételével – Molnár József és Simon Györgyi Magyar nyelvemlékeink című kötetében, és ellenőrizheti az általam felhasznált idézeteket. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. A további két nyelvemlék: A Vata-lázadás utáni szöveg forrása: Jerney János: Magyar nyelvkincsek, 1854. A kenyereéri gyűrű és olvasata: Varga Csaba: JEL JEL JEL, 2001, 248. oldal.)

***